Контрольный экземпляр

Бакъдар, вошал, цхьоагІо!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ГАЗЕТ

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 13 ДЕКАБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 125 (7939). ★ Мах 3 кеп.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1990 шера 10 декабре болх дІаболабир КПСС Центральни Комитета Пленумо. Пленум хьажийта дІачуденнад ер дешаш:

1. Союзни договора концепцехи партийни организацей декхарехи.

2. ЦК практически балха дешаш.

Хьалхарча дешах лаьца доклад йир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Пленума балха юкъе дакъа лоац КПСС Центральни контрольни комиссе членаша, хІаьта иштта КПСС центральни органий состава юкъе ца боагІача парте республикански комитетий, крайкомий, обкомий, окружкомий хьалхарча секретараша, КПСС-агарча СССР халкъа депутаташа, партийни газетийи журналийи редактораша, цхьайолча ведомствайи организацейи викалаша.

Пренешка къамаьлаш дир: А. П. Рубикса — Латве Компарте ЦК хьалхарча секретара, П. К. Лучинске — Молдовай Компарте ЦК хьалхарча секретара, Ю. С. Романова — парте Ненецки окружкома хьалхарча секретара, Архангельски область, Н. И. Шлягас — Советски Эскареи тІемаФорда Флотеи Керттерча политически управлене начальника, Л. Э. Аннуса — Эстоне Компарте г. Таллинна Калинински райкома хьалхарча секретара, С. И. Гуренкос — Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара, А. А. Малофеева — Белоруссе Компарте ЦК хьалхарча секретара, А. С. Савкина — парте Калининградски обкома шоллагІча секретара, Е. М. Асанбаева — Казахски ССР Лакхехьарча Совета председатела, А. Н. Ильина — РСФСР-а Компарте ЦК шоллагІча секретара, М. Ф. Меликовас — С. М. Кирова цІерагІча Азербайджански паччахьалкхен университета кафедра заведующе, И. Н. Фомина — «Мосавтотранс» яхача Московски межотраслеви производственно-транспортни объединене № 16 йолча автодорожни комбината водителий бригадиро, М. М. Бурокявичюса — Литвай Компарте (КПСС) ЦК хьалхарча секретара, М. Сопыева — агрофирма — «Совет Туркменистаны» яхача колхоза председатела, Туркменски ССР, Б. И. Олейника — СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета Председатела заместитела, Д. С. Ядгарова — Узбекистана Компарте Бухарски обкома хьалхарча секретара, Н. П. Кустарева — «ГАЗ» яхача производственни объединене Нижегородски автомобильни завода кузнеца, А. В. Бузгалина — М. В. Ломоносова цІерагІча Московски паччахьалкхен университета экономически факультета доцента, В. А. Гайворонске — «Азовмаш» яхача производственни объединене электросварщика, г. Мариуполь, Б. М. Зумакулова — парте Черсий-Балкхарой республикански комитета хьалхарча секретара, В. Я. Таце — Ф. Э. Дзержинске цІерагІча Харьковски юридически института ректора, Г. А. Смирнова — «Уралкалий» яхача производственни объединене рудника комбайна машиниста, Пермски областа г. Березники, Ю. И. Мкртумяна — Ервански паччахьалкхен университета кафедра заведующе, А. А. Сергеева — къахьегамеи социальни отношенейи Академе кафедра заведующе, Л. М. Кравчука — Украински ССР Лакхехьарча Совета Председатела, Н. Н. Губенкос — СССР культура министра, С. Л. Толяутаса — «Сигма» яхача Литовски производственни объединене фрезеровщика, г. Вильнюс.

Пленуме къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Редакционни комиссегара къамаьл дир КПСС ЦК секретара А. С. Дзасохова.

КПСС ЦК Пленуме 1990 г. 11 декабре дІачуеннача предложенешкеи замечанешкеи массе оагІорахьара хьежачули уж йийцачули тІехьагІа соцам тІайийцар «Союзни договора концепцеи партийни организацей декхарийи хьакъехьарча» дешах лаьца.

Пленумо ладийгІар «Партийни организацешкарча привилегей хьакъехьа» КПСС XXVIII съезда комиссе председатела Ю. А. Пескова — «Ростсельмаш» яхача производственни объединене генеральни директора баьча хоамага. Из бийцачул тІехьагІа тІайийцар КПСС ЦК-аи ЦКК-аи Соцам.

КПСС ЦК секретара Г. И. Янаева Пленумага хоам бир КПСС-агара хержача СССР халкъа депутатий балха хьакъехьа. Хетараштa дІа-хьа дагабовлар теркал a даь нийсагІа лаьрхІар, халкъа депутатий Советашкарча коммунистий гІулакхий хьакъехьарча дешага Центральни Комитета аргІанарча Пленуме хьожилга.

Пленуме вІашагІъеллар парте финансово-боахама гІулакхий дешашта йола комисси, КПСС ЦК комиссей советникаш чІоагІбир.

Белоруссеи Арменеи Компартей ЦК-ай хьалхарча секретарий гІулакхаш чакхдаларца дувзаденна ЦК Пленумо КПСС ЦК Политбюро члений декхарех мукъабаьхар Е. Е. Соколови В. М. Мовсисяни.

Пленумо къайлагІа голосовани а яь Белоруссе Компарте ЦК хьалхара секретарь А. А. Малофееви Армене Компарте ЦК хьалхара секретарь С. К. Погосяни КПСС ЦК Политбюро членалла хержар.

Цу тІехь КПСС ЦК Пленумо болх чакхбалийтар.

КАЗАКИЙ ВІАШАГІКХЕТАР

Фу хов вайна казакех лаьца? Революци ялалехьа шерра бокъонаш йола сослови хиннай из. Россес Кавказ караерзаяьча хана денз, паччахьа Іаьдало цар атаманашта лоаманхой лаьтташ а телаш, полице декхараш а тІадехкаш, дукха хІамаш леладаьд ужи лоаманхойи вІашка духьалъоттабара. Из бахьан долаш довнаш а хиннад, цІий а Іоихад. Цхьабакъда, из историе цхьа оагІув я. ХІаьта кхыча оагІонга хьежача вайна ховргда казакаши вайнахи шоайла бувзамаш а хьоашал а леладеш хинналга. Лоаманхошта лоаллаха баьхача терски казакаша цар Іаьдалаш а оамалаш а дІанийцай. Цар культура а лоаманхой культураца ювзаенна я.

1919 шера, хьалха хинна бокъонаш дІаяьхай керда эттача Іаьдало казакашкара, паччахьа лоаманхошкара дІа а даьха царна дІаденна хиннача лаьттай цхьа дакъа юха а далийтад. (ХІанз цхьаболча «историкаша» цунах геноцид лоархІ. Ер я, аьнна, цхьа факт йоаццаше, Іалаьмате дукха казакаш боабаьб а йоах). Цхьабакъда, казакий сослови дІаяьккха хиннаяле а, цар культура, Іаьдалаш дисад.

Уж Іаьдалаш диц ца далийтара, культура дегІайоалаяра болх дІаболабаьб вай республике бахача казакаша. Сунженски, Наурски, Шелковски районашка хиннача казакий кругаша (собранеша) вІашагІъехкай казакий отделаш. ХІаьта дІадахача шоаттдийнахьа Грозне Эпсарий ЦІагІа хилар казакий грозненски круг.

Гулбенначар йийца проблемаш тайп-тайпара яр. Исторически Іилмай кандидата С. Дударева дийцар Терски казакий историех. Из истори хІанзалца юхамаччахьа даьха хинналга белгалдир цо. Атаманалла кандидат оттаваьча чурча гІулакхий министерства майора Е. Швыдкос белгалдаьккхар, республике дахача къамашта юкъера доттагІал ца дохийтара низ тІабахийта безалга.

— БІаьшерашка цхьана даьха вай къамаш тахан эгІа йиш яц, — аьлар цо, — дІаяхача замалахь паччахьа эшаш хиннад вайна юкъе цатоамаш хилар. ХІаьта хІанз из ийрча гІулакх юхадийнде гІертача наха вай никъ бехка беза.

Делегаташа белгалдоахар, республика халкъ къамаьшца декъа йиш йоацалга, цунах массе къамашта зе хургдолга. Цхьабакъда, цхьаболчар даь къамаьлаш кхетаде хала дар. Масала, Сунженски отдела атамана А. Подколзина аьлар:

— Оаха хьаллоацаш да Нохчийчен проблемаш къоастае езаш хилар, ГІалгІайчен автономи юхаметтаоттаяр, цхьабакъда, 1928 шера вІалла бокъо йоацаш дІаяьккха Сунженски отдела автономи юхаметтаоттаяра а теркам тІабахийта беза вай.

Хетаргахьа, атамана ховш хургдацар, Сунженски станицаш миштa, мича, маца Іоехка хиннай. ХІаьта инарала Слепцова орстхой массехк юрт йоага а яь, уж баьхача Сунженски отдел яь хинналга ховре, иштта чІоагІа ца ала а мегар цо. Казачество къам даларе, атамана дувцар кхетаде а йиш яр, амма цу сословена автономи еш хилча, паччахьа замалахьа хиннача кхыча сословеша фу де деза?

Цхьабакъда, цу тайпара кІал кІийле йоаца хабараш круге дукха дацар. ДукхагІча даькъе массе къамашта пайда лургбола къамаьл дир делегаташа. Мел йолча организацешца, общественни боламашца бувзамаш чІоагІде, хьалха казакий лоаманхошца хинна хьоашал, гаргалонаш леладяра, республика къахьегамхошта юкъе барт боха ца байтара де дезачох дийцар къамаьл даьраша. Бокхха теркам тІабахийтар цар республика суверенитетах йолча Декларацена. Вай мехка мел дахача къамашта цо пайда лургболга белгал a доахаш, Россецара ца къасташ из хила еза, аьнна, хеташ бар делегаташ.

Круге гулбенначар дІакхайкадир Терски казачества Грозненски отдел вІашагІйоллаш хилар. Цу отдела декхар да казакий культура дегІайоалаяра хьалаш Іалашде, Грозне мел баха казакаш вІашагІтоха. Уж дешаш белгалдоахаш программа а устав а тІайийцар круго. Атаманалла хержар инициативни группа доакъашхо Г. Галкин. Делегаташа хержар есаул а атамански совет а. Керда хержача атамана дош делар машар чІоагІбара, республике мел дахача къамий вахара хьалаш тоадара беррига низ тІабахийта.

Тахан еррнгача вай паччахьалкхене беш ба казакаш вІашагІтохара болх. Вай республике санна Доне, Кубане, Урале, Забайкалье шоай организацеш вІашагІъехкаш ба шоаех казакаш лоархІаш бола нах.

Казачество юхадийнъяра болх вайцига а гаьна баьннаб. Из бакъдир чакхъяьннача казакий грозненски круго. Цо цхьабола нах шекбоахаш хилар нийса дац. ХІана аьлча, хІанзарча казакаша таханарча дийнахьа юхаметтаоттаде лаьрхІараш шоай дикагІа дола Іаьдалаш да. Политически а общественни а боламашца конфронтаци е лаьрхІа бац уж. Цох дийцар инициативни группа доакъашхочо, мехкдаьтта института доцента Н. Колесникова.

— Хьалха хинна хьалаш, хІанз овлангара хувцаденнад, — аьлар цо, — цудухьа вай а хувца ца делча далац. ХІаьта керттера фуд аьлча, из да хьалха хинна казакий культура, дикагІа дола Іаьдалаш дунен тІара дІа ца далийтар.

Ч. МАНОЛИС.

СУРТА ТІА: Грозненски Эпсарий ЦІагІа хинна казакий круг.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКА ХАЛКЪА ДЕПУТАТАШ ХАРЖАРА ЙОЛЧА ЦЕНТРАЛЬНИ ХОРЖАМИЙ КОМИССЕ СОЦАМ

Цхьайолча хоржамий округашка гІолла юкъера дІабаьннараштa метта Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ харжара хьакъехьа

Центральни хоржамий комиссе **соцам бу:**

1. «Нохч-ГІалгІай АССР халкъа депутаташ харжарах долча» Закона 54 статьяга хьежжа юкъера дІабаьннараштa метта Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ 1991 шера 17 феврале харжа оттабе № 26 йолча Менделеевски хоржамий округе, № 141 йолча Советски хоржамий округе, № 165 йолча Шалински хоржамий округе.

2. «Нохч-ГІалгІай АССР халкъа депутаташ харжарах долча» ЗаконагІа оттаяьча порядкага хьежжа белгалъе укх тайпара керттера мероприятеш чакхъяхара аргІа:

— халкъа депутатий Заводской, Урус-Мартановски, Шалински районни Советий президиумаша вІаштІехьдоаккхалда йоагІ-йоагІача окружной хоржамий комиссей состава викалаш 1990 шера 17 декабре денз 25 декабре кхаччалца оттабелга (уж оттабарах йола материал Нохч-ГІалгІай Республика Лакхехьарча Совета Президиуме хьачулойла 1990 шера 27 декабрь тІаккхачалехьа).

— чІоагІа е кепа а тоха окружной хоржамий комиссей состав № 26 йолча Менделевски хоржамий округе, № 141 йолча Советски хоржамий округе, № 165 йолча Шалински хоржамий округе гІолла 1990 шера 29 декабрь тІаккхачалехьа.

— участкови хоржамий комиссей составашка викалаш оттабелга вІаштІехьдоаккхалда 1991 шера 7 январе денз 15 январе кхаччалца, цар состав чІоагІъйойла халкъа депутатий йоагІ-йоагІача районни кепайоазон тІа 1991 шера 17 январал тІехьа ца йоалийташ.

— белгалъяьча округашка гІолла Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаталла кандидаташ оттабелга чакхдоаккх 1991 шера 4 январе денз 14 январе кхаччалца, халкъа депутаталла оттабаьча кандидаташта регистраци ю 1991 шера 14 январе денз 17 январе кхаччалца, Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаталла болча кандидаташта регистраци яра бола окружной хоржамий комиссей хоам кепатох кепайоазон тІа 1991 шера 22 январь хьатІаккхачалехьа. харжархошца Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаталла кандидаташ вІашагІбеттадулга чакхдоаккх регистраци яьча дийнахьа денз 1990 шера 16 феврале кхаччалца.

— юкъера дІабаьннараштa метта Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ хоржача хана голосовани ю 1990 шера марте—июне хоржамаш долча хана хиннача хоржамий округашка, цу хана пайда эцаш хиннача нийсъяьча харжархой спискаех. Бахача наха йовзаргйолаш харжархой спискаш дІахьокхаш хила еза 1990 шера 1 феврале денз.

— окружной хоржамий комиссеша Центральни хоржамий комиссе дІачулу хьалха оттаяьча формаех хоржамашта кийчо яреи уж чакхдахареи хьакъехьара хоамаш.

— хоржамий бюллетенаш кийчдара хоржамий комиссешта бокъо ле моллагІа бос болча, комисси вІашагІъеллача органага долаш долча, каьхатах пайда эца, хоржамий цхьан округа территоре тІа цхьа бос бола каьхат хургдолаш.

Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе председатель

М. МАМАЕВ.

Нохч-ГІалгІай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе секретарь

А. ГОРНОВ.

г. Грозный, 1990 шу. 10 декабрь.

Деклараци ювцаш

НИЙСА НИКЪ ЛАЬЦАБ

ХІанз вай республике дІаса мел вахача боккхийчар а кагийча наха а дувцар цаІ да. Из я аргІан йоацача йиъзлагІча сессе вай республика парламенто тІайийца Нохч-ГІалгІай Республикан Паччахьалкхен суверенитетах йола Деклараци. Цох хетараш бе-бе да. Цхьабараша мога а деш, тІаэц из документ. ХІаьта вожаш раьза бац цу тІарча цхьацца йолча статьяшта. Цар йоах, нагахьа санна, цу тайпара лоархІаме хІама деш хилча, республике мел дахача халкъашта хетар теркалде, цар дог-уйла йовза езар. Уж къамаьлаш дувцачар хьалха тувс гІалгІай паччахьалкхе меттаоттаяра проблема. Иштта, негІаша, гІалгІазкхешца дувзаденна дешаш.

Аз айса бІарчча хьаийцача из Деклараци къоабалъю. Сона хетачох, из документ нийса тІайийцад. ХІанз са цу тІарча цхьацца йолча статьях дувца а сайна хетар ала а безам бар. Эггара хьалха гІалгІа хиларах тарра, сайна кертте хетача 17-ча статья тІара дІаволалургва со. Цу тІа аьннад: «Нохч - ГІалгІай Республикас союзни договора кІал кулгаш яздергдац ГІалгІайченах дІаяьха территореш юхахьаялара дош къоастадаьчул тІехьагІа мара». Уж дешаш корта болаш а хаьдда а аьннад. Цул совгІа, из вай парламенто СССР Лакхехьарча Совета хьалхашка дош къоастаданза даргдоацалга, гІалгІай а нохчий а иштта республикера кхыдола къамаш шоайла барт-цхьоагІо а йолаш цу деша тІехьалаттаргболга дІахайтар санна лоархІ аз. Со вай Лакхехьара Совет гІалгІай проблема къоастаяра хІанзалца тІехьа а хиннаяц цу хьакъехьа цо хІама а даьдац ала валлац. Из цу гІулакха тІехьа хиннай, цо цу хьакъехьа шийна могар даьд.

Деклараци тІаэцарца, вай дерреспублика центрера цхьаццаболчар заказ кхоачаш а деш, Россецара хьакъаста гІерт, яхараш а ба. Цунца, йоах цар, гІалгІай паччахьалкхе меттаоттаяра проблема геттара тІехьашка теттай. Нагахьа санна, Россе чудоагІаш хиннадаларе, из сихагІа къоастаергъяр, аьнна, хет царна. Нагахьа санна, Россе вай гІалгІай проблема къоастае ловш яле, цун из къоастае юридически бокъонаш я. ХІана аьлча, вай республике хІанз а низ болаш да РСФСР законаш. Бакъда, уж цІенхаштта СССР законашта духьале еш дале, цар низ бов. Вешта аьлча, вай республикас РСФСР-ца хьалха леладаьча тайпара экономически бувзамаш леладергда. Бакъда, хІанз хьалха санна дерригa а центра Іочутергдац. Масала, укхаза цу хьакъехьа дика аьннад 11-ча статья тІа. Цу тІа йоах: «Нохч-ГІалгІай республика территоре тІара лаьтта, цун ченаш, Іалама а кхыйола а ресурсаш цунна доалахьа я. Иштта республика территоре тІа хьаяь еррига еррига экономически Іилманехнически потенциал къаман рузкъа да, хІаьта цун паччахьалкхен суверенитета экономически кІийле я».

Уж боккха чулоацам бола дешаш дІакхайкадарца, вай воай хара хІама а доацаш, хьалуш пайда а боацаш, итташ-итташ шерашка дІайизача мехкдаьтта, газа, кхыча продукце бокъонца дола дай хул. ХІаьта из чІоагІа къоабалдеш тІаэца доагІа. ХІана аьлча, цо таро лургъя вайна халкъа боахамера лоархІамера продукци воашта дукхагІа пайда хургболча тайпара йохка е кхыча чІоагІа эшача товарашца, оборудованеца хувца. Цо иштта таро лургъя вайна бокхха пайда лургбола валютни операцеш чакхъяха. Цунца экологически цІена йола предприятеш хьае. Хьалха цу продукцех хьахулача пайдах вай республика 0,5 процент мара хьахьожадацар. Вож центре дуссар. Тахан гІулакх кхыча беса хургда. Цунца наьха хьал-таро тоалургъя. Вай цу ахчах наха чуІе фусамаш, социально - культурни учрежденеш хьае, кхычахьара эшаш дола ялат, дефицитни товараш эца вІаштІехьдаргда. ТІаккха из харцахьа да? Данне а дац.

Аз кхетадечох, Деклараце керттера маІан сенах латт аьлча, из латт нохчийи гІалгІайи дукхача хана денз шоаш сатийсача кортамукъаленга кхачарах. Ховш махиллара, автономи статус хиларах эІамига къамаш а лоархІаш, центро вай хьашташ теркал ца деш хьадаьхкад вай. Из гуш да вай экономикага культурага, литературага, Іилманга хьежача. Вешта аьлча, автономешта чудоагІача къамий хьакъехьа лелаяь политика латтар: «бІарг кІалхара а ца довлийташ доалде» яхача принципах. Цудухьа, сога хаьттача вай парламенто дІакхайкаяь кортамукъале массане а лорае, лархІа, дегІакхувла еза. Цо из кхайкаяьй республике дахача кхыча къамий бокъонаш, хьашташ теркал а деш, цар кхы дукхагІа йоакхо яр духьа.

Бакъда, Деклараце тІа, халахете а, цхьайола моттигаш я духхьал юкъарча къамаьлах латташ, вешта аьлча, хьудда функцеш къоаста ца еш, доазув ца оттадеш. Сона хетаргахьа. вай вахаро ше лохаргда царна дола хьудда жоп.

М. САРАНГИРЕЕВ.

САЙНА ХЕТАЧОХ

Цкъа-дале, чІоагІа чоалхане зама я вай дахар. Мел эшаш дола хІама дукхагІча даькъе дефицит а хинна дІаэттад. Цхьабакъда, вайна дукхагІбараштa хов из цхьан юкъа мара иштта хургдоацалга. Вай даьша оалаш хиннача тайпара, хий цхьан харше ихадац.

ШоллагІа-дале, чІоагІа лоархІамеча хана дах вай. Къаьстта аргдар аз нохчаштеи гІалгІаштеи белгтала ха я таханара яр. ХІана аьлча, шоай кортмукъале бахьан йІаьхача хана лоаттабаьча къовсаме котало яьккхай цар. Вай оал Октябрьски революце ера вайна кортмукъале, аьле. Из харцде валлац со. Цхьабакъда, революци яьнначул тІехьагІарча шерашка, цо хьамел деннар а Сталина дІадаьккхар.

Перестройка, гласность дІайолаелча, дикага сатувсалга хилар вайнаьха а. ХІаьта дагалаьттар кхоачашхилар укх шера 27 ноябре. Из ди историе чу гІоргда. Ший лоІамагІа йола Нохч-ГІалгІай Республика хиларах тарра суверенитетах йола Деклараци тІайийцар вай. Из а перестройках даьнна беркат да. Сона хетачох вай даьша, даьдаьша лийрхІачунга баьккха хьалхара гІа ба ала мегаргда цох. Республика историчухь а боккха лоархІам болаш хІама да из. Бакъда, цхьаццадола кхоачамбоацараш а да аьнна хет сона цу документа тІа. Иштта, цу тІа къаьгта хьагойтадац Нохч-ГІалгІай Республика СССР-ца чІоагІа союз йоацаши Российски Федерацена юкъе йоацаши хила йиш яц, аьнна. ХІаьта цу гІулакхо тайп-тайпара хабараши, хетараши хьахулийт.

Из бакъдац. Из цІаккха хила йиш йолаш хІама а дац. Нохч-ГІалгІайчен Республика цІаккха а мехкахара дІахада оамал болаш яц.

Цул совгІа, ший лоІама хилара йолча Деклараце яхац кхыча къамий хьашташ теркал ца деш дутаргда, цар бокъонаш дІайоахаргъя. Цу документо дерхІ хІара сага (моллагІча къамах вар аьнна доацаш) бокъонаши хьашташи кхоачашде.

Иштта, цу тайпарча сай уйлашца дагавала безам хиннабар са газет дешархошца.

М. МАМАЕВ,

СССР 50 шу дизара цІерагІча Грозненски химзавода слесарь, Грозне сийдола гражданин.

ПРОГРАММА КХОАЧАШЪЯЬЙ

ТАСС хоам

Советски космонавташ Манаков Геннадий, Стрекалов Геннади, японски журналист Тоехиро Акияма «Мир» яхача Іилма-тохкама комплекса борта тІа белгалъяь хинна программа кхоачашъяьчул тІехьагІа 10 декабре московски ханах 9 сахьати 08 минути яьлча Лаьтта юха цІакхаьчаб.

«Союз ТМ-10» яхача космически кема Іойоссаш йола аппарат лаьтта ессай город Аркалыка къулбаседа-малхбоалерча оагІорахьа 69 километр гаьна.

Космонавташ могаш маьрша ба. Станце тІа дІахо болх беш ба Афанасьев Виктори Манаров Мусаи.

ВорхІлагІа керттера экспедици болх беш йолча хана экипажа кхоачашдаьд доккхий Іилма-технически тохкамаши эксперименташи.

Геофизически тохкамий программа доазонашка дІахо фотографировани яьй планета тайп-тайпарча регионашка, хІаьта иштта лаьттан атмосфера физически характеристикаш йистай.

«Кристалл» яхача модула тІа араьха оттаяьча Іилман аппаратура комплекса новкъосталца кхоачашъяьй рентгеновски, космосе хьахиннача гамма — а нейтронни а излученей тохкамий бІарчча цикл.

ЛоархІаме балхаш даьд дозал доацача хьалашка белкови соединенешта культивировани яра эффективность Іомаяр духьа биотехнологегІа, медицинеи фармакологеи тІехьагІа цунах пайда а эцаргболаш.

Экипаж никъ беш йолча хана гулъяьча материалех цхьадола дакъа Лаьтта цІаденадар эггара хьалха «Прогресс М-5» яхача грузовой кема состава чуйоагІача баллистически капсула новкъосталца.

БархІ дийнахьа советски космонавташца цхьана болх беш хиннав японски журналист Тоехиро Акияма.

Толаме кхоачашъяьй массаза болх беш лехкаш йолча комплексана эксплуатаци яра аргІанарча этапа программа. Гулъяьй фундаментальни Іилмана а халкъа боахама тайп-тайпарча доакъошка практически пайда эцача а накъаяргйола тохкамий керда результаташ.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара порядка хьакъехьара

ПРОЕКТ

Нохч-ГIалгIай Республика ЗАКОН

Демократизма лоархIамегIа ярех йола цхьа положени санна йолча Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара йолча депутат юхавехара йолча бокъоно гаранти лу депутат ший харжархошта хьалхашка бокъонца тIахьожам болаш а бехктохкаме а хилара.

СТАТЬЯ 1. Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара дола бахьан.

Депутатски декхараш кхоачаш ца деш е СССР, РСФСР, Нохч-ГIалгIай Республика Конституцеш, СССР, РСФСР, Нохч-ГIалгIай Республика Законаш толхадеш харжархой тешам боабаь Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавеха йиш я харжархой решенегIа, укх Законо оттаьча порядкагIа.

СТАТЬЯ 2. Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара хьакъехьара предложени.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара хьакъехьара предложени оттае йиш я къахьегама коллективай собранеша (конференцеша), общественни организацеша, юкъерча специальнии лакхерчен дешара заведеней коллективаша, нах бахача моттигашкарча харжархой а воински доакъошка эскаре гIулакх дерий а собранеша.

300 сагал кIезигагIа йолча къахьегама коллективаша, юкъерча специальнии лакхерчен дешара заведеней коллективаша халкъа депутат юхавехарах йола предложени оттаю кхыча коллективащца цхьана еча собранешка (конференцешка). Из деча хана болх беш бола нах 300 сагал кIезигагIа хила йиш а яц.

Халкъа депутат юхавехара хьакъехьарча дешах йола харжархой собрани правомочни я, нагахьа санна хоржамий округа территоре тIа бахача харжархоех 300 сагал кIезигагIа боацараш цига тIабале.

Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах йола предложени дIачулу Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиуме, хIаьта халкъа депутатага дIахойт.

Нохч - ГIалгIай Республика Лакхехьарча Совета Президиумо халкъа депутат юхавехарах йола предложени нийса яле, юхавехарах йола предложени хьачуенначул тIехьагIа 30 ди далалехьа решени тIаэц окружной хоржамий комисси вIашагIйоллара хьакъехьа.

Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара хьакъехьара предложени яларца дувзаденна окружной хоржамий комиссе ше вIашагIъеллача дийнахьа денз 30 ди далалехьа решени тIаэц Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехалга гIоттадарах дола дош къоастаде округа харжархой конференци гулъяра хьакъехьа.

СТАТЬЯ 3. Ше юхавехарах йола предложени ювцача хана Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутата бокъонашта йола гарантеш.

Окружной хоржамий комиссе халкъа депутат юхавехарах йола предложени хьакхачарах, хIаьта иштта из ювцара порядках хоам бу Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутатаген Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссен.

Нохч - ГIалгIай Республика халкъа депутат бокъо йолаш ва ше юхавехара хьакъехьара предложени оттаяра бахьанаш мишта нийсденнад дIахойташ окружной хоржамий комиссе язъяь заявлени яла а, хIаьта иштта харжархой собранешка (конференцешка), кепайоазон тIа, телевиденеи радиои гIолла выступленеш е.

Нагахьа санна Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах йола предложени оттаяра бахьанаш суде дувца дезаш моттиг нийслой, тIаккха судо хоадам беш дош къоастадалцца Лакхехьарча Совета Президиумо е хоржамий комиссе халкъа депутат юхавехарах дола дош ца дувцаш соцаду.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах дола дош оттаде бахьан а луш, шоашта ховшше харц информаци енна гражданаш долаш долча законодательствага хьежжа бехктохкаме оз.

СТАТЬЯ 4. Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара хьакъехьара дош гIоттадар.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехалга гIоттадарах дола дош къоастаде бокъо я округа харжархой конференце.

Округа харжархой конференци ю окружной хоржамий комиссе решенегIа, хIаьта харжархой округа чуйоагIача нах бахача моттигашкарча харжархой дукхалга хьежжа, цо оттаьча нормаех вIашагIа а тох из. Округерча харжархошта конференце делегировани ю къахьегама коллективай собранеша (конференцеша), общественни организацеша, юкъерча специальнии лакхерчен дешара заведеней коллективаша, нах бахача моттигашкарча харжархойи воински доакъошкарча эскаре гIулакх дерийи собранеша, гуччахьа е къайлагIа голосовани а еш.

Округа харжархой конференци правомочни я цига делегированни болча берригача харжархоех кхо дакъа дича, царех ши дакъа хилдал бараш тIабале, хIаьта бокъо а я халкъа депутат юхавехарах йола предложени хьаллаца е из хьал ца лоацаш йита. Конференце решени тIаэц конференце берригача делегатех къайлагIа кхаж тессача дукхагIбараш тIехьа бале. Округа харжархой конференце тIаийцача решенех хоам бу кепайоазон тIа.

СТАТЬЯ 5. Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах долча деша голосовани е оттаяр.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах дола дош гIоттадара хьакъехьара решени 5 ди далалехьа дIайоххийт окружной хоржамий комиссе Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутатага а, хIаьта иштта Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе а. тIаккха из 30 ди далалехьа халкъа депутат юхавехалга гIоттадара порядок нийса йий а хьож, юхавехарах долча деша голосовани е а оттаю.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах долча деша голосовани яра ха белгалъе еза 70 денал хьалха ца йоаккхаши 90 денал тIехьа ца йоаккхаши, юхавехара дош гIоттадаьча хана денз лаьрхIача.

СТАТЬЯ 6. Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара тIехьа е духьала ю агитаци.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе. Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах голосовани яра йола ха белгалъяьчул тIехьагIа, харжархой, къахьегама коллективай, общественни организацей таро я Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарца дувзаденна дешаш паргIатта а массе оагIорахьара а дувца, хIаьта иштта царна бокъо лу харжархой собранешка, кепайоазон тIа, телевиденеи радиои гIолла депутат юхавехара тIехьа е духьала хийцца агитаци е.

Юхавехарах дола дош шийх гIоттадаь вола Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат, хIаьта иштта цун доверенни бола нах бокъо йолаш ба харжархой собранешка (конференцешка) паргIатта агитаци е, хIаьта иштта массови информаце средствах пайда эца а.

Депутат юхавехара голосовани еча дийнахьа агитаци е йиш яц.

СТАТЬЯ 7. Голосовани яра йола комиссеши участкаши, харжархой спискаш.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара хьакъехьара болх вIаштIехьбоаккхалга тIадулл окружной хоржамий комиссена.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах долча деша хьакъехьа голосовани елга вIаштIехьдаккхара хоржамий округе гIолла голосовани хилалехьа 30 денал тIехьа ца доалийташ голосовани яра участкаш вIашагIйохк, хIаьта 25 денал тIехьа ца доалийташ участковеи комиссеш вIашагIйохк.

Депутат юхавехарах голосовани яра йола комиссеш вIашагIйохкилгеи цар болхи, голосовани яра йола участкаш хьаелга, харжархой спискаш оттаелга чакхдоаких «Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжарах долча» Нохч-ГIалгIай Республика Законо оттаьча порядкагIа.

СТАТЬЯ 8. Голосовани яра дола бюллетень.

Депутат юхавехарах долча деша голосовани яра долча бюллетена тIа белгалъю Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутата тайпан цIи, цIи, даь цIи, цо леладу гIулакх (беш бола болх), цо болх бу а из ваха а моттиг.

Депутат юхавехарах голосовани яра дола бюллетень кепатох йоагI-йоагIача округа харжархоша бувцача меттала.

СТАТЬЯ 9. Голосовани яра цуна хьахиннар белгалдари.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах долча деша голосовани ю къайлагIа кхаж тоссаш. Из вIаштIехьдоаких «Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжарах долча» Нохч - ГIалгIай Республика Законага хьежжа.

Кхаж тоссача хана харжархочо бюллетена тIа юхеют депутата тайпан цIи, нагахьа санна цун полномочеш юхейитара ше тIехьа вале е из дIайоаю, нагахьа санна депутат юхавехара ше тIехьа вале.

Юхавийхар лоархI Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат, нагахьа санна кхаж тоссача юкъе дакъа лоацаш хиннача харжархоех дукхагIа бараша из юхавехара тIехьа кхаж тессабале.

Депутат юхавехалга соцадаь лоархI, нагахьа санна кхаж тоссача юкъе дакъа лоацаш хиннача харжархоех кIезигагIа бараша из юхавехара тIехьа кхаж тессабале.

Нагахьа санна депутат юхавехара тIехьеи юхавехара духьалеи тайса кхажамаш цхьатарра дале, Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутата ший полномочеш юхеюс.

Окружной хоржамий комиссей йиш я Закон толхадаь моттиг яле, голосовани ярах хьахиннараш нийса доацаш лархIа.

Голосоване результаташ белгалду окружной хоржамий комиссе заседане, дIаязду протокола тIа, хIаьта Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе дIа а дохьийт.

Хьачунхаьчача окружной хоржамий комиссе протоколагIа Центральни хоржамий комиссе регистраци ю кхаж тассара результаташта, хIаьта нагахьа санна закон толхадаь моттиг гучайоале а кхаж тассара результаташ нийса доацаш лоархIе а шозлагIа голосовани е оттаю, хIаьта из ю шин кIирал тIехьа ца йоалийташ, укх Законо дIадехараш нийса кхоачаш а деш.

СТАТЬЯ 10. Голосовани ярца ювзаенна расходаш.

Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехарах долча деша хьакъехьа голосовани яра кийчо ярцеи чакхъяккхарцеи ювзаенна расходаш республика чотагIа ю.

Предприятеша, учрежденеша, организацеша, паччахьалкхен а общественни а органаша йоагI-йоагIача комиссешка дIалу голосовани е кийчо ярай чакхъяккхарай эшаш йола помешенеш а оборудовани а.

Депутат юхавехарах дола дош гIоттадича Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат а, хIаьта иштта цун доверенни бола нах а харжархоща вIашагIкхийттача хана цар заявленегIа мукъабовлийт балхах, из бахьан долаш хинна расходаш республика чотагIа юхаметта а оттаеш.

СТАТЬЯ 11. «Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутат юхавехара порядках дола» Нохч-ГIалгIай Республика Закон толхадарах латкъар.

Ер Закон толхадарах йола заявлени а жалоба а ювц Нохч-ГIалгIай Республика халкъа депутаташ харжара йолча Центральни хоржамий комиссе, хIаьта царех бухсоццаш йола решени а ю.

Iалам бIехдераш—бехктокхаме

ГIУЛАКХ ГIОВЗАДАЛАЛЕХЬА

Бокхха хьовзам хила тарлу вIалла дукха ха а ялалехьа, нагахьа санна хоадамболлаш дола гIулакхаш чакх ца доахе, — цхьа бахьан доацаш хетац Нохч - ГIалгIай Республика Iалам лорадара паччахьалкхен Комитета председателa С. Н. Хаджиевна. Иштта дийцар цо тха корреспондентаца А. Садулаевца къамаьл деча хана.

Тайп-тайпара низаш экологически вIаццдухьал эттa хиларах хулча хоамашка ладийгIача, республика мехкдаьттахошта, гучох, хийтта хургда сатийна йоацача ханашка сабар дуларгда мехкдаьтта дахара керттера хьашташ дехккалца, аьнна. ХIаьта а, НГIР Госкомприрода инспекци, юххера а, хьаллеи Iоаи дIа-хьа кхийса яда буровойш йолча дIаккаьчача хана мехкдаьттахой башха корзагIбаьнна бацар: мероприятеш? — Хургьа! бехке бараш? — Царна бахи бергба!, — совгIаташ декъача система цу схемагIа законаш кхоачаш ца де бокъо еннай гаьнна хьалхагIа денз премешна дегаш хьеста Iомаеннача ведомства.

Цхьабакъда хIанз эттача хьалашка премей Iадика ювца йийзар. Хьалъяьи буруыв техан 35 скважин лаьтта хоададаь хиннаяц (Iодеша—шоашкара дIалаьцад...), 3000 га лаьтта толхадаьд, технически гIулакхашта доадаь цIена хий вIалла боарам а боацаш дукха да, «Iалаьмате кхераме я!» аьнна тIаяздаь йола реагенташ вIалла шек а боацаш йоада а яьй, дIа а ахийтай. БIаргадайнар проектни решенещца Госкомитет диста елча, из а кхы вIаштIехьа корадензар, — проекташ йоацаш яр! Масала, цу ханале кийча хиннача «Грозненская-1» яхача скважина гонахьа буруыв тоха бенна хиннаб мехкдаьттахой, цхьабакъда из Iалама хоза чIегилг новаторашка толхайтаяц общественносто. Кердача моттиге карагIдаьннача экологически дикача хIамашта тIакхача Госкомприрода гIортарах а кхы хIама хилангар — «Iалам лорадар» яха раздел тIайола проект вIалла я а яцар.

Цхьа бахьан мара еце а, цхьацгайола проекташ хьахила йолаеннай. ТIаккха а вIаштIехьдоаца хIамаш нийсделар — кхерамеча реагенташца болх бара, лаьттанна кIалхара хиш бIех ца дайтара, толхадаь лаьтта юхаметтаоттадара беча балха, кхыдарашта квалифицированни наькъаш корадаьдац цар тIара экспертизана. ХIаьта проектироване нормаша дIадех Iалам лорадара наькъаш бокъонца белгалдаьха ца Iеш, проекташ оттаяле хьалхагIа социальни экономически хьалаш теркал а деш, тохкамаш чакхдоахалга а. ХIаьта теркалде хIамаш долаш да. Республика лаьтташка кIоарга а доацаш дукха доахк термальни, молаш дола, минеральни хиш, цхьабакъда буруыв тохача хана еттача химреагенташа мегаргдоацача даха тарлу уж. Масала, Мескер-Юртара реагентий склад, «Голос Чечено - Ингушетии» яхача газето хьадхагIа хоам баь ма хиллара, зулам дала а цунга гIолла халахетар де а тарлуш я.

Бакъдар белгалдаккхар духьа ала доагIа, тайп-тайпара саницеш яьчул тIехьагIа Iилма а, проектировщикаш а гIулакха тохабенна хилар, хIаьта эггара керттердар — экологеца гIулакх долаш мел бараш цунгахьа юхь а йолаш дIаоттабе гIерташ хIамаш леладу. Цхьабакъда сел иштта атта-м дац из де — планагIа лелаеча беспорядке порядок оттае... ГIойт-Кертерча компрессорне конденсат гулъергий задвижкай штокашка дукккача шерашка Iайнача колдах ховргда конденсат дукхха ха хьалхагIа денз хьагул ца а еш, алашка е гаьна доаццаш доахкача кIоагашка йоагаелга. Иштта хьахьокх цар, персоналага гIалаташ дайтаргдоацачен из мекъйолийтаргйоацачен чоалхазнеча схемашка автоматизаци яь цхьаккха белгало ца хилар а. Цхьан проблемо шоллагIъяр шийна тIехьаувз. Автоматизаци яра КИП яха цIена фо эш, хIаьта фо чуувзаш йола хIанзара схема Iан замалахьа юкъ-юкъе, гIораю, тIаккха хайра йоаца прибораш харцле йолалу, цу хана автоматизаци дагайоагIача хилац, — дийна висачахь, хIана аьлча прибораш сайцача — авари.

Объекташ экологически кхерамеча хьал тIа хилар гучадаьлча, оборудоване, автоматизацеи энергоснабженеи средствай болх тешаме лелийтарах дола дош эггара кертера лоархI. АЭС-аш 100 проц. тешаме хургйолаш хилча — уж, гучох, цхьаннена а вIалла дага а йоагIаргьяцар. Грознера экологически бIеха производстваш кхераме я, авари хинна уж юхасовцаеи йолаялийтеи ца езаш нагахьа бутт дIа ца бодандаь. ХIаьта, хьаэцаргъя вай, масала, Г-43/107 яха установка, из хIара йолаялийта-соцае массаза ез — дагадоацаш города атмосфере хьалъухаш йов зеннеча веществай бIаьш тоннаш. ТIаккха тIехьагIа технически зенашца дIа а лаьрхIе тIера дIайоаю, хIаьта уж зенаш вай производственникий отрасле эггара доккхагIчарех да — иштта садоах вай зенашца. Кхолхача ПДК-аца садоахаргда е миллиардаш сомаш дIа а дахийта производстваш горогал арайоахаргъя?

Напала центральни даькъа тIара мехкдаьтта чакхдоахен цемейтнии заводаш хьалхарча юхьига хьокха оттаяь образецаш лархIа мегаргйолаш я — е демах, е нувхех а цхьаккха хIама яц, хозача газоний чIегилгаш, дIатIахьежача гуш производствай хоза сурт да, цудухьа заводаш городал араяха еза оалаш саг вац. Зенаш дий? Зенаш да — ткъаь иттазза кIезигагIа. ТIаккха фу араяккха дага ба «Красный молотерен» «Грознефтеоргсинтез» яхача производственни объединенереи бараш? ТIехьадиса балхаши лоха культурей арадахьа дезаш вIалла мичад. Цу метте порядок оттаеш хилча, бакъдар аьлча, дукха хьувза веза, тIаккха тIехьашкахьа ваха кхы моттиг-м яц, — Киришски биохимически завода опыт бала беш а Iомавеш а я. Йоаеш (аратувсаш) белково - витаминни концентрата иттащ тоннаш шера цхьан килограммаген ах килограммаген кхоачаеш кIезигйича» (!), заводчанаша цунах а кхоачамбац. Лоацца аьлча, Гудермесски биохим «Берката» проект хийцача, Iомаде хIамаш да. Лизина коана е мехкдаьтта бидончика доллара мах хиларах, хулаш дола зенаш кIезигдара, массе тайпара амбараши нюветаши дIаяхара чотах экономика тоае заводашка йиш хиларах доалаш дац гIулакх. Моттигерча, асфальто - бетонни завод шоай доалахьа йолаш болча вай бизнесменаша итташ шераш хьалхагIа денз лаьцаб дошо пха, цудухьа Заводской районерча экстракта пхо йоацача кIоага чура ахча доахаш хьа а боагIа. Экстракт а теха дахкаь автонаькъаш пхезза сихагIа дох. Кхетаде хала дац, карьерашца лаьтта ийрча а доахаш мел гIум, тIо, жагIа бoах а гIулакх доацаш боабу а. Керттерча даькъе, наькъа тIа ехкача компанентех цаI—битум — ГОСТо дIадехарашка хьежжа ца хилар бахьан долаш. Цхьабакъда дохадаьча наькъий доми экстракта фенольни хьажи кер бизалца чуюъ горожанаша. Цудухьа экологически кхераме йоаца битумни установка хьалъяра тIехьа я Госкомприрода. ХIанзарча, маьхашка диллача, битумах зе мара пайда балац, цудухьа, лоаллахарча суверенни паччахьалкхенашка оалаш мадарра, — Iовдалаш бац укхаза, оашош хьалъе. Iаьдалаша кхы садакхха ца а юташ, вай фирмаш а йолаенний варианташ тела. В. И. Ленина цIерагIча завода конструкторски бюрос могаду массехк асфальто-бетонни заводо ерригa сигале къайлаьккха кIур беш латтача Андреевски бер чу битумни установка хьалъелга. Дунен халкъашта юкъерча экологически нормашка диллача, иштта моттигаш нийсъелча, болх беш йолча заводашка хьалхагIа порядок оттае еза, вешта аьлча арауха хьажаш тоIаяра «тIехкомпенсаци» еш йола принцип болх бе йолалу. ХIаьта «гонахьара Iалам лорадар» яха проекта раздел цхьан мугIа тIа хешай «ленинций», цу тIа а гIалате а болча. Лоацца аьлча, экономически хьашт доацаш да, дац экологически дар-ам.

Мел аьлча а, городаи республиканеи саггота, цхьабакъда экологически кхераме йоаца, объект эш, хIана аьлча иштта ца хуле общественносто пикеташ йолаергъя «дIаяккха!» яхаш.

МоллагIча объекте, — «дунен боарамга хьежжа йолча Г-43-107» яхача комплексе е «шийна нийсса кхы цхьаькха йоацача» глюкозно-фруктозни заводе аварийни болх беча хана массаза а мо мара экологех чакхса доагIаргдац. Цкъаза проблема кIаьдъе гIорт. А. Шерипова цIерагIча завода гаьна йоаццаш йокъаенна гаьнаш бIарга а яйна, кагирхой газето дукха ха йоаццаш из моттиг белгалйоаккхаш яздаьдар, заводо экологена зе ду аьнна. Завод, белгала, даа дац совгIат, цхьабакъда гаьнаш-м шортта я цига йокъа ца а луш ягIаш. ХIаьта лакхе йийца гаьнаш йокъаялар — из завода гIулакх долаш дац, лоаллахарча боахамо сов дукха пестицидаш еттарах нийсденнад, тIаккха цо хьахьокх экологически проблема юртбоахаме чIоагIа этталга.

Лакхе дийцачох гуш мадарра, экологе хьахьокх вай технически культура боарам мел лакха ба, — е автоматизации тешами боацаш хул, е проекти дисциплинеи хилац, е из а вож а шаккхе доацаш хул. ХIаьта а экологически хьал тоадарга бода никъ бовзаш ба — производстваш дунен экологически стандарташка дIакхоачаяр. Мишта?

Республика Iилмо ший дош ала деза ха хьатIаэттай мотт сона, — социальни заказ ший ниа ма кхоачча наIарах чугIерташ да. ХIаьта цу даькъе деча тохкамаштеи разработкаштеи финансировани ергъя Iалам лорадара бокъонаш телхаераша шоаш, республика экологически фонде дIачу ахча кIезига а ца телаш.

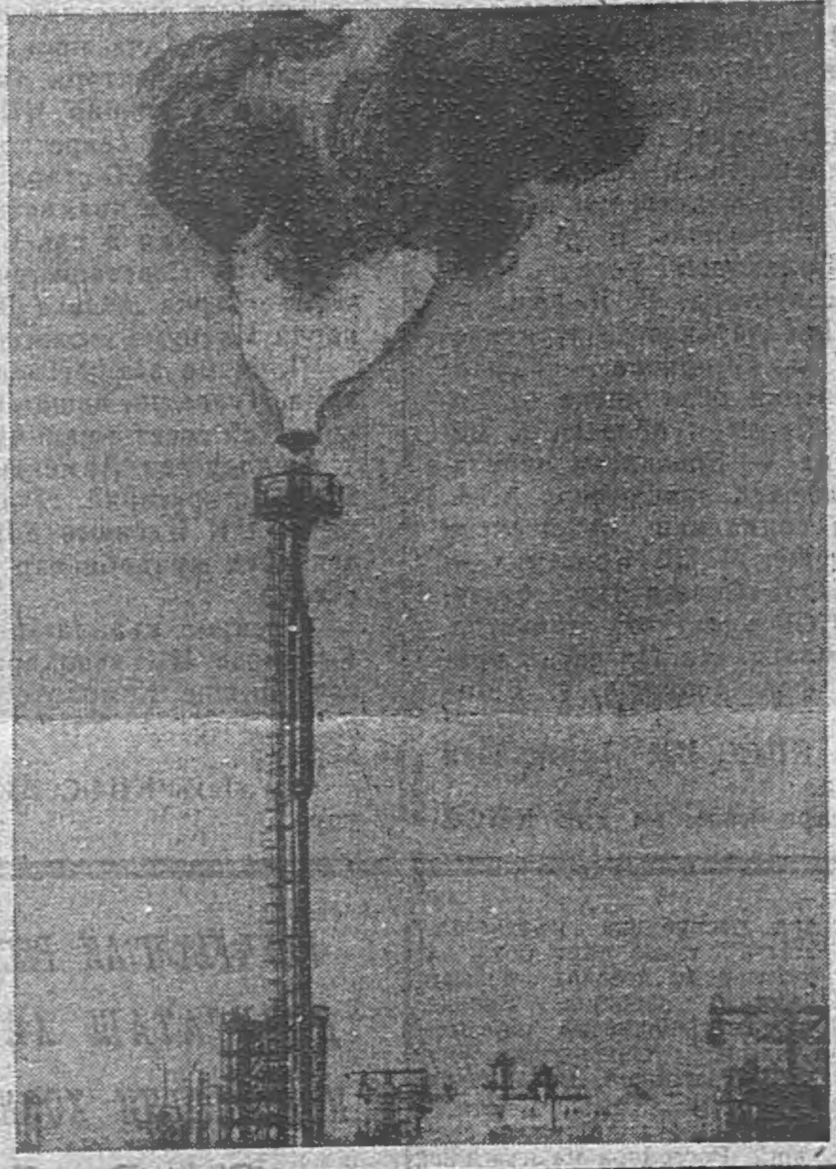

СУРТА ТIА: СССР 50 шу дизара цIерагIча завода цхьан «кIерамо» бIехдеш латт фо а Iалам а.

Перестройке хьалхалаттараш

ЦЕХА НАЧАЛЬНИК

Назранерча Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» яхача заводе нийсвелча кIала лоаладеча литейни цехе ца эттача Iелац со. ХIана аьлча, завода дега пха цигара беттабала болалу. Цу участка болх кIезиг-дукха меллушше а ерригача завода балха ритм а йож. Цу тайпара моттигаш хьалха дIанхача шерашка дукха а нийслора. Керттера бахьан дар — болх хала хиларца нах цигара дIаахар. КIезигдукха опыт а практика а ма Iомаьйий укхо аьннача ханна заявлени а яле дIаводар болхло.

ШоллагIдола бахьан дар — алапеш кIезига хилар. Бакъда, перестройка йолалуча ханна Цуров Батарбик цу цеха начальникалла хьожавича хувцадала доладелар гIулакхаш. Барт, цхьоагIо, Iимерзал юкъе ессар наха. Алапеш айделар. Балхара дIавала аьнна заявлени луш а саг нийслац хIанз наггахьа мара. ХIаьта кхыча цехашта юкъе литейщикаша хьалхьра моттиг дIа ца хеца-м дукха ха я.

Мишта вIаштIехьдаьлар литейщиккий цхьан хана кIалйиса хинна шоай цех хьалъяккха а шоай сий айде а?

Доккха са даькхар цеха начальника цу тайпара хаттар аз шийга дича.

— Цхьабараш санна «лакхехьа» хьалхьежаш а ца дагIаш перестройко юххьанца тхоашта еннача кердача экономически бокъонех пайда эца доладелар тхо катехха. — аьлар Батарбика, — Тхоай алапен фонда а из дIахьа енъара а даьш тхоаш хилар. Подряд а юкъе яьккхар. ТIехь-тIехьа чIоагIлуш а шерлуш а йоагIа уж формаш, цхьайолча моттигашка санна мел а ца луш. ХIана аьлча, тхона дика хов царех тхоашта боала пайда.

Цу гIуланхо наькъа дегаш айдаьд, шоай производства дай — шоаш хиларах тийшаб уж, — йоахар начальника заместителa Имагожев Руслана. — Административно - командни стила оамалаш а дIаьльхай оаха тхоашта юкъера.

Иштта шоай балхах башаш а цох доаккхал деш а къамаьл ду дIа мел хьаттачо. ЦутIа, хьалхатувсараш шоай айденна алапеш а дац.

— ЦIен дезала шоай ковкарт, боахам санна ер моттиг еза а езаш къахьегаш доахк тхо укх чу, — аьлар завода къахьегама ветерана, цу цеха сборочни участка мастера Султыгова Насапхана.

Ший къаьстта моттиг а йолаш, доккхача кора йисте ягIа Тумгоева Залихан. Дикка ха яха саг я из, бакъда, цо беча балхага а тохача кулгага а хьежача вурийттара мара яьннай ала йиш йолаш яц из. Залихан—лотор ду пхьар я (паяльщица оал пох эрсий меттала). Цо из болх бу дукха шераш да. Цудухьа тхоца къамаьл деш ше а ши-шех лел цун кулгаш.

—Шунчул бIайхагIа кхуврч укх заводе бац, — ях аз бокхха кодилг бе а боаллаш лаьла кIала формаш чу Iочудетташ воаллача литейщикага Исаев Мухьмадага.

Хьахьажа мукъавац из согахьа. ХIаьта а кодилг юха яь чу кховдабаьчул тIехьагIа, аьлар цо:

Кхычакьара нах хьатIа а баькха тхона хьалхара ер болх бергбац. — Тха завод я ер, тха цех я, тха алапеш, тха дезала рузкъа — укхазара да.

Кхы нийсагIа а хьаькъалца а мишта аргда из? Иштта ба-кх таханарча гIалгIай къоначa болхлой класса викалаш.

Литейщикашта юкъе цхьа кхалсаг зийра аз. ГIаджа бихье ягIа йоккха гермицхьа солярка мо долча даьттала Iочу а Iетташ кIала чудеттача кепаш чу хьекхаш йоаллар из. Кхорзача чкъаьраша санна «чкъ-ж-ж» яхаш, массехк секунд а яьккхе шелъяла, чIоагIъяла йоалалора кепаш чу (формаш чу) хьахула тайп-тайпара кIала изделеш.

— Ийс бера нана — Цурова Эсет я из, — аьлар аз из теркалъяьлга хайнача цеха начальника. — Дукхача хана денз сборщица йолаш хьайоагIар из. Дукха ха йоацаш мар а венна цхьаь йисар из селла дукхача кагийча берашца. Цудухьа хьалха ше нйдаьча 200 сом алапех дезал кхаба таро хургьяц ший, литейни цехе яхийта со аьнна дийхар цо. Из оаха кхоачаш а дир, цун цIагIара хьал дайзачул тIехьагIа.

Иштта оарцагIъяьлар нана да тIазоацаш дисача ший берашта. Цар хьал кIезигдукха аттача даьлчахьа новкъа хетац Эсета шийна хула хало. ХIанз «яьтIа» эттачул тIехьагIа хIара бетта 450—500 сом алапи эц цо.

— Къонах мо саг я Эсет, — аьлар цеха экономиста Тумгоева Зинас. — Цецйоакх со цун хьинаро. селла сиха керда професси Iомае цун вIаштIехьдаларо. ЦутIа, вайнаьха кхалнаха юкъе эггара хьалха хинна литейщица а я из.

Бакълув Зина. Цу профессех болх беш гIалгIай кхалсаг хиннай аьнна сона сайна а хезадац хIанз мара.

Цхьаькха белгало а яр цу цехе къаьгга хоалуш. Цхьаккха саг вайнзар сона цучу хьалха мо кулгаш киса а дехка дIа-хьа ухаш, водачунца-воагIачунца ха дIаяхийтар духьа даьссача къамаьла сецалуш(гIаьле бага а елле юстара вувлаш. Шевар, цхьаттара къахьегамца дIанйна ва, хIаравар ший болх беш ва.

Хьахочун мо ира бIаргбола слесарь-наладчик Цороев Мухьмад а лел инструменташ бе а ехка цеха оборудованес «са» мишта доах, «лазаяла кийчъенна» моттиг мичахьа я хьежаш. Цудухьа цIаккха сацац цехера кIала «кхехкаду» яьш. Царга хьежжа дIадолх кхыдола балхаш а.

КIезигаярех яц цехо арахецача продунце ассортимент а. Ерригаш а дIалаьрхIара 250 таргга тайп-тайпара зIамнга а йоккха а изделеш арахец укхаза. Царех вIашагIъехка я заводе хьаеш мел йола тайп-тайпара электроприбораш. Беттара план 120—130 процент кхоачаш ца еш шоай наряд дIакъовлац литейщикаша, вай лакхехьа аьннача тайпара, укх тIеххьарча массехк шера. Квартал, шу чакхдалац завода кхыча подразделенешта юкъе хьалхара моттиг а хьалхара премии а цар ца йоаккхаш. Лидер йолаш хьайоагIа литейщиккий коллектив ер шу доладелчахьа а.

ХIанз арендах из цех хьаэца кийчо еш ба уж. Эшаш мел дола документаци а оттадаь даьннад. Иштта хила а деза из-м.» ХIана аьлча, духхьала къахьегама яхье хинна Iе йиш яц лидера. Керда хIама производства юкъе доаккхача а хила еза цунга хьалхале.

М. ЗАНГИЕВ, тха собкорр.

МЕХКДАЬТТЕИ ГАЗИ—ДУКХАГIА

Лаьттан ченашкара хьадоагIа мехкдаьттеи гази кIезиглуш латтача хьалашка болх беш ба «Малгобекнефть» НГДУ мехкдаьттахой. Цудухьа шоай ерригa таронаш оарцагIъяьхай цар укх шера из кIезиг ца далийтара.

— Цу лостамагIа шун НГДУ коллективо деш дар фуд? — аьнна шийга даьча хаттара жоп а луш, мехкдаьттеи гази йоахача управлене планово - экономически отдела начальника Евдошенко Евдокия Васильевнас аьлар:

— Тха промыслай коллективаша доаккха мехкдаьттеи гази кIезиг ца ялийтара тIадерзадаь дукха балхаш ду оаха укх тIеххьарча шерашка. Дукххача хана денз болх ца беш латтача къаьнача скважинашта лаьттан кIалеи капитальнии ремонташ а еш, уж болх бе йолайолийт мехкдаьттеи гази луш. Цул совгIа скважинашкара «Iаьржа дошув» цIендаь хьадаккхара хий, газ, Iи чуухийташ, мехкдаьтта тIоанашта низ тIалоаттабу тха болхлоша, иштта кислотни обработкаш ю скважинашка. Лаьттан ченашка кIоарга доацаш дадача тIоанашкара мехкдаьтта даккхара «малюткаш» оалаш йола скважинаш йоах оаха. Ужа кхы а балхаш дарах тIаийца декхараш толамца кхоачашдеш хьадоагIа тхо укх шера.

Цо дувцар бакъдеш да дIабахача цхьайтта бетта НГДУ мехкдаьттахоша даьха къахьегама толамаш. Паччахьалкхен планагIа лаьрхIачул тIех цар даькккад 14400 тонн «Iаьржа дошуви» цхьа миллиони 400 эзари кубически метр мехкдаьттаца хьайоагIа гази. Оттабаьча боарамал тIех маьхалъяьккхай ах бIаь эзар сом мах бола товарни продукци.

Хадданза шоаш тIанйца декхараш тIеххоачаш а деш, хьинаре къахьегаш я НГДУ Акинин Александр, Ахриев Берснакъа, Мамцов Василий керте латтача промыслай коллективаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ЛОРАШТА—МА ЭШША ПРОДУКЦИ

Вай мехкарча унахцIенон учрежденешта Iалаьмате чIоагIа эшаш я Гудермесски «Мединструмент» завода болхлоша арахеца тайп-тайпара медицински инструменташ. Шоай потребителий хьашташ дизза кхоачашдара, хьаеш мел йола продукци дикеи тIехдикеи мара ца хилийтара хьинар кхо ца деш къахьег цар пятилетка тIеххьарча шера. Долче, башхадика къахьегама толамаш доах цар. Ерригa продукци ОТК тIахьожамхоша соцапа еш, хийцца чакхйоалийташ я. Карара шу доладелча денз хIаналехьа планал тIех цар арахийцай цхьа бIаь эзар сома маьха товарни продукци. Ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд завода коллективо.

ГIадвугаш да цун кхы мел дола технико-экономически хьокхамаш а. Къахьегама овсарле лакхъяра цхьайтта бетта задани ворхI процент тIехкхоачашъяьй цо. ХIаьта заданел совгIа баь цIена пайда ах бIаь эзар сом да.

Уж производственни толамаш доахача доккха дакъа юкъе а хьош, белгалбаьнна дика къахьегаш болхлой бIаьш ба заводе. Царех ба фрезеровщик Маслюк Григорий, полировщица Майкоп Людмила, аьшкпхьар Маазов Мохьмад, слесарь Орцуев Асламбек, кхы дукха бараш а. Цар хIара сменагIа нормаш 130—140 процент кхоачашъю.

Н. БОРИСОВ.

НИЗАГIА ДIАДАЬККХАР

ГАЙНА-ГАНЗА ЮХАДАЛА ДЕЗА

Бехк боацаш низагIа мехкех даьхача халкъий викалаша моллагIча кхетачене деш дола къамаьлаш дукхагIча даькъе шоай бала кодабеш, эгIазалгахьа шокъ йолаш хул. ЭгIаз ца вахача Iелац, хIана аьлча, хала бала ба цу халкъашта - тутмакхашта качбеллар а цар тохкар а. Итташ эзараш царех нах тонаш етташ боабаьб, дийна болаше а цIераш етташ боагабаьб, моцало, шелало, царех хьахиначча лазарех байнараш-м чот йоацаш ба.

Балкхарой, гIалмакхой, кхоаршой, корейцаш, гIарам-татараш, куртий, гIалгIай, нохчий, ахьхий, месхетецен Союза кхыча къамашца цхьана, цкъарачоа, чакхбаьлар сплошной коллективизаци оалача адамий сихош дIакхьхача моцала наькъах, дукхахча наха Iазап тIаоттаде аьнна, Сталина режимо хьаьча хьаьро охьаш.

Кхыча дерригача халкъашца цхьана из бала тексачул тIехьагIа, массанех а тийшаболх боал, моастагIчунгахьа баьннаб, бандаш, диверсионнаш тоабаш хаьй аьнна, духхьала къаман белгалонагIа массава а бехке а вь, мехкех баьхаб уж.

Цу халкъий викалаш Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа вай йоккха Даькъе лораеш цIий Iоухийтаи болчеча хана, НКВД-ера а НКГБ-ера а инквизитораш кIоаргеранех дагар цар дIамига даьхенаш халахьеш хиннаб.

ХьалхагIа низагIа мехкех даьха хинна къамаш мехка кхычул халкъашца цхьана вайна тIаэтта политически, экономически, социальни лертIалоацараш тоххаш. Iовшаш доахк тахан. Бакъда, кхыча халкъашта боаца цхьалха бала ба цар дегашка кIуъ-лаш, царгара дIабаькхача къуъбусаш ба бIарчча даймохк а цу оида дола дакъа, яц цар шоай пачхалкъахьа.

Уж халкъаш хIанз а ца вашаш, совлен лоархIаш санна да...

Азербайджанций кица да: «Колдала чуволлар а е ше колдала вахар а цаI да», яхаш. Цудухьа сталинизма адамий цIела керчаш даьча зуламашта хьелаяллалца чуяха йола вай общество, коммунистически парти эзделаца (нравственни) экономически, социальни, политически бокъоний лардагIа (правовой) юхадийнъелга, низагIа мехкех даьха халкъаш шоай мехкашка юха ца дахкийтача, хила йиш йолаш хIама дац.

Цу халкъашкара дIаяьха бокъонаш юхаметтаоттаяра духьалбараша даим хьалхадоах, СССР Конституце яххар кхоачашде деза, доазонаш кхы хувца йиш яц, хIанз латташ, вешта аьлча, хинна даьннар, ше ма дарра дига а дита, къоастаде деза из дош. Уж къамаьлаш нравственни а политически а IаьдалагIа кIал бух болаш дац. Леладаь законагIдоацараш Iадда дуталга, халкъий дотгагIала кхай тIа минаш ехача сталински «къаман» политикана памятник оттаделга да из.

Цкъа-дале, къамаш мехкех даьхар 1936 шерара СССР Конституци а 1937 шерара автономни республикай конституцеш а, — цар тIа 15-ча статья тIа яздаьдар: «АССР территори хувца йиш яц АССР раьза ца хилча», — гIожа телха а еш. Ховш ма дий, къамаш мехках ма даьхадий, цар территореш, пачхаьалкхенаш дIа ма яьхайий шоаш... хIалакдайта раьза дий шо аьнна, хаьтта хIама доацаш, хIанз перестройка, правовой пачхаьалкхе хьакхоллача хана, къамий сакхетам сомабаьннача хана законагIа йоаца депортацеш (мехкех дахар) хьалхагIа эхь а дайна телхаяьча цу конституционни принципашта тIа а дегIа, чIоагIде гIерт.

ШозлагI-дале, СССР Конституце 127-ча статьяс хьахкайкаду: «СССР гражданий хIаране бокъо лораелга Iалашду. Цхьаккха а лаца йиш яц цу хьакъехьа судо баь соцам е прокурора санкци йоацаш».

Сталински режимо суд а следстви а йоацаш лийца чудехкар бIарчча халкъаш, царех цхьа дакъа хIанз а тIехьа тутмакхаш да...

128-ча статьяс «Гражданий нах чубаха фусамаш (Цехош)... законо лорадеш хилар» хьеххайкаду. ХIаьта халкъаш-тутмакхаш-м дайха Iодерзан ма даьхадий, хIансалца а хIанз а тIехьа спецдачара хьаьх «мехкех доабаьча хана дIабахьна боахам юхаметтаоттабе багIац» яха, аьа а бехк а боацача дешашца яздь нахьатан. Кхычу халкъашта нийсо юхаметтаоттае эгIац, яхала да из, бокъо каша йоллара хостанцешкарча хьекиний хиннача дукхаярча хабарашна диллача. Цар кхетаде бесам бац, экспроприацаш (нахагара мулк, боахам дIабоаххкалла) суд а следстви а йоацаш хилча, из гIальахой, нашар мерчен доахарий никъ хилар. Пачхалкъахьа ше а, мехкех даьхача халкъашкарча гIулакхаца диллача, бокъхача новкъа кIийленна йистхоалла - кхетаде хьахьаш вайча хьакдала, хIанз эзарах кхетаде бай дукхаярча хана хIама кIийлалаш а...

СССР Конституце 123 статья... «моллагIа а цхьа къам хьалхоастадеш е из наха лоца тIалзар де дезаш да». Общество дIабаьхача къамашта дIабаьхчача вайда, партин пачхалкъахьан коммунистически партеи низагIа дIабаьхача къамаш «предателаш» (тешам боацараш) да аьнна, дIаоттадаь да. Бакъда, из дахчара закон тIа хилар а ца дац, кхача а, къамаш дIабаьхача къаман национализмаи шовинизм. дохьаж доалла юв а Iетташ, къамаш вIаши эгIазкхувл.

Дукххача шерашка сталинизма хIалакдаьд бIарчча къамаш. Уж довхалга а хIалакделга а, СССР Конституце принципаш телха а еш, чакхдаьхад, хIаьта тахан цу хьакъехьа цар бокъо юхаметта ца оттаелга а цу Конституцена тIадогIа гIерт. Цунах кхы ала хIама дац, юридически а исторически а дерригa юхмаччахьдаккха гIерталга, сталинизма зулам бакъде гIерташ политически дешашца зина леладелга да, ца аьлча.

Хинна даьннар ше хIанз долчча тайпара дита деза, яхалга, гунахьа доацаш Iазапа кIаллаьттача халкъаша кхетадечогIа, къамаш довхалга, законагIа йоаца харцо ше хиннача хьисапе йита еза, яхалга да. Сталински партийно - пачхаьалкхен машино депортаци яьча халкъашта ийрча, къиза зулам даьд. Цунгара ший бокъонагIа Iаьдала а обществана а доалделга хьайица перестройка пачхаьалкхе а коммунически парти а декхарийла я бехкбоацача халкъашкара низагIа дIадаьккхар — Даймохк юхабала, даь моральни а материальни а зе юхаметтаоттаде, хьахинна реалеш яхаш, бахьанаш а доахаш, законагIа йоаца харцо, даь зулам Iадда дита а ца гIерташ.

Мехкех даьхача къамий кхела уйла йича дагадох, йоазонхочо Кодзоев Iийсас аьнна дешаш. Цо аьлар: «Сталинизма вай дегаш ши дакъа доаккхаш эттIа а даь, чу тух а хьаьрца, юхадIатийгад». Дегашка сталинизма яьча човнашта-м хIанз а IотIахьерцаш латт тух централни а моттигерча а Iаьдала органаша, шовзткъа совгIча шера мехкех даьхача къамашка яхьача гIелала проблемай дешаш къоастаде ца тугаш.

Исторически бакъдар юхаметтаоттадара халкъашта юкъе цабезама уйлаш гIеттае гIерта дезац. Ба-м хIанз лелачахьъяьнна когаш хьакха йолаеннача тоталитаризманеи хьахулаш йоагIача демократически, правовой пачхаьалкхенней юкъера вIашдухьаленний къовсам ба из.

Централни партийно-пачхаьалкхен аппарато хьалхайкаду, халкъаш шоаш долдолча моттигашка шоайла барта а даха, къоастаде деза дерригa а, яхаш. Из ший дегала кхоачаш а ца деш, юссашна латта даги а. Уж гIулакхо къамашта юкъе цIур бехк, моастагIал гIеттаду. Зулам даларa гаргахьул.

Депортированни халкъашта декларативни хинна а ца Iеш, йизза реабилитаци яра доа къоастаде ухказа гуш юа ши проблема: цхьан оагIорахьара, мехкех даьхача халкъашта тIаккхолла эхь, бал эшам, хьаладаха цар дагалоацаме боча мел хилар, юхадийнхьна къаман цар меттаоттадара уйла, вокх оагIорахьара, Iаьдало цхьа латташа, Шенонахьа, боахамаш... Сталина законаш нийса а лоарх, цига баха хилар а, нахагара цхьа... Цар хьалхара уйла да Iаьдала доалаш Сталинизма хьахьахилар...

Из болх, къамаш довнашка а цIега а даргдоацаш, лерра-гIа дIахьой лархIа мегаргда, коммунистически парти ше даьча къиношта бокъонца дехкеялари бехказъялари.

Репрессированни халкъаша каст-каста митингаш, собранеш, сессеш, съездаш ю. Бакъда, уж пачхаьалкхен партаппарато хьал ца лацарал совгIа, дукхагIча даькъе теркал а йиц. Боккъалдар аьлча-м, партаппарат ма ярий шийгара цу халкъашта тIаккхаьчача харцон, Iазапа уйла а яь, цу мероприятей инициатори спонсори хила езар, ше даьча зулама дехке а яьнна, уж халкъаш шийна къинтIерадаха дезар.

Из, партаппарат, декхарийла я ший средствашца Москверча съездий Кремлевский Дворецe репрессированни халкъий съезд хьагулъе а, цу съезде шийгара даьннача гIалата, зулама дехкеялара гуччахьа мукIарал де, из дош мехка ерригача общественноста судага дIа а денна шерра дувцийта.

Хьадда дIаяккха еза, мехкех баьхача наьха викалаш, центре а моттигашка а йоккхий кабинетий наIарга увтта безаш хилара эхь дола практика. Партийни а пачхаьалкхен а деятелаш шоаш аха беза техбеттамаш деш, эхь тIаккхоллаш, доацар дувцаш гIелал яхьаш лелабаь нах болча гораотта, уж къинтIерабаха, хьалха дIабахарашкара доал хьа ма ийцадий цар, цар даь зуламаш шоашта ца гуш санна.

Къиноех цIенбала цар безам бале, харцдаь дIадаха деза депортаци яьча къамий хьакъехьара КПСС, (ВКП(б) ЦК соцамаш, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш, СССР, СНК, НКВД, НКГБ, СССР ГКО соцамаш, решенеш, приказаш. ТIаккха мара Iалашдулургдац мехкех даьхача дерригача къамий цхьаттара нийса бокъо хулга, пачхаьалкхен а парте а, цар лидерий а сий юхаметтаоттаделга.

Нагахь санна правовой пачхаьалкхе хьае вай доахке, из ца дича даргдац.

Х. ФАРГИЕВ,
СССР халкъа депутат.

Болх тоалуш боагIа

ШийтталагIа пятилетка йолаеннача хьалхарча шерашка хадданза ший потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараш кхоачаш ца деш, тIехьаюсачарех яр Нохч-ГIалгIай «Силуэт» яхача производственни текстильно - галантерейни объединене коллектив. ДIахо экономически реформа хьалашка иштта болх бе йиш йоацилга дика кхетадир объединене кулгалхоша, керттерча специалисташа, берригача болхлоша. Долче, овлангара денз шоай болх тоабара ерригa резерваш оарцагIъьхар цар. Пачхаьалкхен плани тIайица декхараши кхоачашдара хIара участка, цеха коллективана тIалатта бехктокхам айбир, къахьегамен исполнительскии дисциплина чIоагIийр, балха ханахи производственни мощностехи бизза пайда ийбе болабир, болхлой къахьегами царна юкъера яхьи кхетамца вIаштIехьаьккхар.

— Уж а кхыдола а балхаш оаха дарах укх тIеххьарча шерашка тхоай болх дикка тоабаь, къахьегаме, доккхий мулаш доахаш хьадоагIа тхо, — аьлар объединене генеральни директора Дашукаев Мувсас. Товарни продукци арахецара цхьайтта бетта плани тхоай потребителашта поставкаш яра дола договорни декхараши дизза кхоачашдаьд оаха. Пачхаьалкхен планал тIех арахийца халкъа эша товараш пхи эзар сом мах болаш да.

Шоай болх цIенхашттa тоабаьча объединене коллектива кхы мел дола технико - экономически хьокхамаш а дика да. Къахьегама овсарле цхьайтта бетта планагIа лаьрхIанул йийттея ахи процент тIехкхоачашъяьй цо. Арахецача продукцега дIабода мах планагIа лаьрхIачул лохбарах, бийдал массе а тайпа материалаш кхоярах заданел тIех укх шера пачхаьалкхенна баьпайда 18 эзар сом да.

Карара шу доладелча денз объединене цехаштея филиалаштеи юкъе яьржача яхье хьалха а латташ, къаьстта дика производственни толамаш дахарца белгалъяьнна я Барахоев Дауд, Ахтаев Абдулбек, Хазова Татьяна, Бейбулатов ТIахIир керте латтача цехий, филиалий коллективаш. Цар эггара хьалха рапорт делар цхьайтта бетта задани кхоачашъярах.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Доазол дехьара

Гонахьарча средана а лаьтта мел лелача дийна мел долча хIамашта а чIоагIа зенен, хIаьта иштта «шийла тIом» чакхбаьннача хана эттача дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка хьежжа доацаш лерхI дунен общественноста викалаша санна, дукхагIболча дунен тIарча дика уйлаш йолаш мел болча наха а ядерни герза тохкамаш делга.

Сурта тIа: машар хьаллоацарий шоай лоIамеча группай членаша Берлине Бранденбургски коанаIараштa юххе яь протеста акци.

АДН—ТАСС сурт.

Фу дулургда президентага?

ДIадахача шера тIеххьарча дийнахьа керда президент эттар Пражски граде — республика Федеральни собране хIетта хержа драматург Бацлав Гавел. Цунца цхьана ера укхаза диссидентски гIулакхашка гIолларча новкъостех латта цун «команда» а. Царна юкъе ба, белггала аьлча, опале хинна дунен чемпионка Вера Чаславска, братиславски актер Милан Княжко, «Харти-77» пресс-секретарь 27 шу даьнна Саша Вондра, кхыбараш. Царех президента чурчен арахьарчен политика тайп-тайпарча дешашта, Iаьдала кхыча органашцеи бахача нахацеи лелаеча контакташта советникаши помощникаши хилар.

КПЧ кулгалхоша хьалхагIа яь яьнна решенеш церемониальни подписашцеи гIулакхашцеи чIоагIъеш хинна шийл хьалхагIа лакхача пачхаьалкхен посте баьгIараш пайдана боацаши мадарра аьлча Iаьдала доал ца деши дIабахачул тIехьагIа Вацлав Гавел юххьанца денз президентски доал полномочни де, ерригача органий болх эргабаккха, цу даькъе ший канцеляре болх а европейски хьисапагIа эргабаккха гIерт. Цу гIулакха хийцца юкъеувз кхыча мехкашкара специалисташ а хIаьта иштта чехославацки эмигранташ а. Феврале денз вIашагIъеллаяр керте князь Карл Шварценберг а экономически советник «пражски бIаьстен» ханарча радикальни экономически реформай «да» профессор Отта Шик а волаш йола президентцара консультантий комитет оалар.

Вацлав Гавела знанеехи интуицехи теш — политике санна, иштта кхыча бехктокхамеча гIулакхашка а — мехкара Iалальмате дукха бараш. Цун ший авторитет дIадаха шу чекхдоалаш хиначунца нийсйнча, социологаша деча тешалагIа, кIезига - дукха ежаяле а. Из-м вешта, кхетадеш а да. Хозача лозунгий ткъамашца наха тIа гIатта атта да, талант йолча йоазонхочуни политически гIулакхашта боккха бала хьийгача саген биографеца хIаьта а. Дуккха а халагIа да бокъонца Iаьдал бе денначул тIехьагIа шийцара наьха безами уйлеи ца йоае.

Бахача наьха дерригача тайпашта цхьатарра мегаш хIанзарча президентага хьалхагIа хиннача Iаьдалашкара хьакхаьчар селлара вIаштIехьйоацаш тIехьале а хилча. Кхыметтел чехославацки вахара цхьа дакъа а лаха хала да геттара бухдаьккха, е хIалак хулача дIакхоачадаь — белггала аьлча, экологи санна дар — доацаш, теса дита доацаш. Цу тIа а хIара бетта-бетта лохлуш я къахьегама овсарле.

Дувца а сенна дувц из, атта йоацача хана венав Пражски граде Вацлав Гавел. Капитански мостика тIа из мел вIаьха латтаргва сайна хов ала безам бац са, цхьабакъда, доллача хIамах гуш да, «Европе юха чудоагIаш хилча» чехославацки «флотиле» дукхха шераш доаде дезаргдолга.

Долче, тIаккха дукхагIа а кхотаеннен тешшамеи хила еза-кх флагмански кема экипаж. ХIаьта В. Гавела гаргагIарча гIончий гIоз «бочача революци» хинначул тIехьагIа дIаяхача хана хайра шербеннабац.

Чехославацки президента гонахьарча наха юкъе эггара лоархIамегIа а волаш вусар, белггала аьлча, дукха ха йоаццаш Пражски града канцеляре канцлералла хьожаваь Карл Шварценберг ва. Из дикагIа вовза мегаргва аьнна хет сона.

Цун возалле князa Карл Иоханнес фон Шварценберга 53 шу даьннад. Праге ваьв из, цхьабакъда, бархI шу даьннача хана ший наьнаца цхьана мехкара дIа ца вахача ца воалаш дIавахав, цу хана цхьа даьла бIарг хьежа мара чехославацки гражданствах а воалаш. Цу хана денз швейцарскичунца екъаш лелаю цо из. Цхьан ширачеи сий долчеи европейски фух хьайолаенна тIехье лоархIаш волча цунга къаман юкъара шерра дезала рузкъа кхаьчад духхьал цун даьвеший къонгаш ца хилар бахьан долаш.

Цхьабакъда, рузкъа лаьрхIа ахча улладеш цIаккха а хиннавац из. «Вельт» яхача газето деча тешалагIа, Карл Шварценберг массаза а гIийртав «цун новкъосталца цхьацца хIама доладалийтар» духьа цунах пайда эца. 70—80-чен шерашка хьинаре дакъа лаьцад цо Центральнии Малхбоалени мехкашка сага бокъонаш бахьан долаш къовсам лоаттабаьраш хьаллоацача, сага бокъонашта йолча Дунен халкъашта юкъерча хельсински федераце президенталла хержа хиннав. ВIалла дукха ха а йоацаш цу постера ше мукъаноалийталга дийхар, хIанз аьлча — цо ше сона дийцачох — ЧСФР президента канцелярерча балха берригa низ дIабала безаш хул, цкъаза цхьан дийнахьа 16 сахьат а доаккхаш.

Уйла тIаозаш я Вацлав Гавела Шварценберга енна характеристика: «Из патриотали ваьнна лелилгеи цхьанз шийх доаллаш ший тайпара саг ва. «Вай мехка историцунга денз дIаиккхача вайна массаненачул дукхагIа довз цунна, хIаьта эггара хьалха цIенагIа вола европеец а ва из».

ЧСФР президентски Iаьдала доагIаш дола хаттараш алхха канцлерга Шварценбергага дича нийсагIа хургда аьнна лаьрхIар аз.

— ЧСФР-ерча пачхаьалкхен Iаьдала системе президента полномочеш миштай?

— Тха парламентски республика бокъонца йолча статусаца ювзаенна я уж. Пачхаьалкхен Iаьдала лакхера органи мехка лакхехьара законодательни органи я цхьатарра бокъонаш йолча шин палатах — Халкъа палатахи Къамий палатахи — латташ йола Федеральни собрани (парламент). Цо къестаду ЧСФР дерригa лоархIамегIара чурчен арахьарчен политика дешаш, законаш тIанийду, федеральни органаш вIашагIъехк, правительства балха тIахьожам лоаттабу, республика президента ратификаци е эзаш йола дунен халкъашта юкъера соглашенеш ювц, правительства керттера акташ конституцеги законагеи хьежжа йий-ецийхьеж. Цул совгIа, тха парламенто ЧСФР президент а хорж.

Президента лоархIамегIарча чурча политически функцеех да Федеральни собрании гулъяр, премьери правительства кхыбола членаши балхаш тIа хьежабари юхабахари, пачхаьалкхен совгIаташ хьежадар а амнисти кхайкаяр а. Президент ва мехка Герзашцарча Низий Лакхехьара главнокомандующи а. ЧСФР-а хьалхара дунен халкъашта юкъерча арене хулар а иштта президент ва, договорашка хьожари царна ратификаци ери ва, цо посолаш тIа а нийбу, дIа а хьежабу.

Цунна аз-м кхы а IотIатохаргдар: Вацлав Гавела влияни йоккхагIа я президентски полномочеша из лерхIачул, адамий IаьдалагIа цун авторитет йоккха хилар бахьан долаш.

— Нагахьа санна саггота событеш нийсъелча чакхъяха йиш йолаш къаьстта кхы тайпа функцеш йий республика президента?

— Яц. Ужжаморгаш цунна еннаяц.

— ЧСФР дегIаяра даькъера хIанзара ха белгалйоал, кхы мел дар ше долаш, законаш кийчде дикка хьинаре дакъа лацарца, конституце керда законаш да кийчдеш бIарччача мехкаи хIара республиканен.

— ДIахо йодача хана кIезиг - дукха хувца лерхIий ЧСФР президента статус а?

— Пачхаьалкхен органий балха перестройка яра проблема бIарччача комплексе ювца езаш я. ХьалхагIа ерригa политика увттаяьр КПЧ ЦК яр. Далла хоастам ба, из ха хIанз тIехьашкахьа йисай. Кердача конституцеша теркалъе а шоашта чулаца а еза дуккха къаьстта шоай тайпара моттигаш, бокъонца белгалъе еза федерацеи хIара республикаи полномочеш. Цунга хьежжа вIаштIехьйоахаргья дуккха президентски функцеш а. Лоацца аьлча, моллагIча хьалашка, цу даькъе сагота дараш нийсделча а мехка тешшаме доал хургдолаш къоастаде деза декхар.

— Парламентацареи правительствацареи президента юкъмоттиг мишта хила еза?

— Парламенте эггара боккхагIа ба «бочача революце» хьалхарча деношка Вацлав Гавела юкъарчал доацаш дакъа а лоацаш хьахинна общественни ци болам — Граждански форуми низаш дара духьалара Общественности. Цигара хьадоагIаш даци президентеи шоайла вIаши дагардараш дика кхетадар а. Цхьабакъда, демократи дегIаахарца дувзаденна шерлу политически кхетадераши хетараши. Гучох, хадданза дукхагIа хургья цхьадолча президентски гIулакхашта еш йола критика, цхьабакъда, бIарчча хьайийцача цун политика парламенте хьаллоацаш хургья, аьнна хет сона. Дукха совгIа-эшагIа доацаш иштта да В. Гавелаи мехка правительстваней юкъерча юкъмоттига хьал а.

— Нагахьа санна Федеральни собране президент хоржаш хилча, тIаккха ханал хьалха из юхаваккха а йиш я-кх цун, нагахьа санна цIенхаштта бахьан нийслой?

— Яц, йиш яц.

— ХIаьта цу хана из юхаваккха хьан йиш я?

— Кхетадой Iа, цIенача дег тIара аргда аз, цу тайпара уйла хIанзалца са керта чу енаяц. Цудухьа со хIанз кийча вац цу хьа хаттара жоп дала, цIаьхка а лаьрхIа хьажа веза са тхоай конституце текстага.

— Политически партешцара президента юкъмоттиг миштай?

— Традицега диллача ЧСФР президент политически партел лакхе латта веза. Аргда аз, масала, дукха ха йоаццаш лелаь конституционни практика президенталла харжа кандидаталла оттавеш вола саг КПЧ член ца хилча ца мегаш яр.

ХIанз-м, бакъдар аьлча, къаьстта ший юкъмоттиг я В. Гавела ГФ-цеи ОПН-ацеи, цунах вала йиш йолаш дац гIулакх. Цхьабакъда цу цхьан ханна дика контактак хьаллоаттае гIерт президент ерригача демократически партешцеи боламашцеи, цхьаярашца айхагIа я уж, цхьаярашца, белггала аьлча, дукха ха йоаццаш хьахиннарашца, хIанз дIайолалуш мара яц. ХIаьта дукха ха йоаццаш, масала, сахьата къамаьл хилар В. Гавела Чехеи Моравеи компартей а Словаке компарте а председателашца.

— ТIехьа - тIайоагIача хана ЧСФР президент дерригача халкъага кхаж а тоссийташ харжа-м лерхIац?

— ЛерхIац, цу тайпара традици мехка цIаккха а хиннаяц, тамаш я из вIаштIехьйоале а. Шин халкъа федераци ма йий тха, хIаьта чехаш славакел шозза дукхагIа а ба. ТIаккха тха массаза а президенталла чех хержа везаргвар. ХIаьта парламенте дикагIа къестаду из дош.

— Дувцал, бокъала а, президентски канцеляре составахи цун балхахи? Правительства болх юха кердабоахилга-м дац цо дер, е цунна духьале еш хIама да цун?

— Ялх секцех латт канцеляри: чухьарча, дунен халкъашта юкъерча, культурни, экономически, социальни политика, сага бокъоний, юридически, кепайоазони информацеи. Цул совгIа, кхы а я президента секретарнат, Пражски града управлени, консультантий группа. Цу тIеххьарчоа юкъевоагIа, белггала аьлча, лакхе аз вийца профессор Ота Шик, цIи хеза кинорежиссер Милон Форман, дунен тенниса седкъа Мартина Навратилова. Иштта военни канцеляри а йолаш я, президент ма вий, аз маалара, мехка Герзашцарча Низий главнокомандующи.

Цхьанна а тайпара вIашдухьале йолаш е цхьанне баьр морг бола болх вокхо а беш моттиг яц тха канцелярeнеи правительстванеи юкъе. Тха декхар — из дале а е кхы дале а дола дош къоастадара эша информаци, материалаш президента лоаттаяр. Нагахьа санна канцеляре болхлоех хьаннагIчун хинна а моллагIа проблема къоастаяра правительства члений яр санна йоаца, кхы тайпа вариант хуле, цун бокъо я президента кхелага из дIаяла, цун альтернативни варианташ вIаши нийсъе а цул тIехьагIа премьераца е министрашца из ювца а цун йиш хургйолаш. ВIаши дагардараш кхетадергдола никъ лахар — толама бизза тешам.

Беседа яьр **КУРАНОВ Александр** ва.
Прага (ИАН).

ФУД БОЛХЛОШТА IАТКЪАР?

Карарча шера план меттел тIанйца декхараш а дикка тIеххоачашдеш хьайоагIарех я Самашкински консервни завода Мадаев Iаьла керте латтача стеклотарни цеха коллектив. Цун керттера декхар да консервни завода маэшша банкаш, баллонаш Iалашъяр. Цо кIезига яь а мело йича, бIарччача консервни завода коллектива балха тIа чIоагIа Iаткъаш гIулакх хул цунах. Иоачан яр аьнна, догIа доагIа е лоа делх аьнна саца йишйолаш бац стеклотарни цеха болх.

Дукха ха йоаццаш цига нийсвеннача са къамаьл хилар укхаза къахьегаш болча болхлощца, кулгалхощца. Цу дийнахьа вагонаш тIара хадданза тракторашца цехе хьаккхуьяш я банкаш. БIаргах саьрг кхийттача санна сихбенна вагонаш йоассаеш а шоай склада боксашка нийсъяь банкаш дIаоттаеш а хьувзар кхалнах. ТIаккха кхетадир аз цхьанна минута а саца йишйоацаш болх из болга.

Заводе консервни продукци кийчъеш кхо цех я, — аьлар тара йолча инженера Магомадова Айзана. Оаха банкаш дIаяларга хьежжа цар арахец продукци — иштта ба-кх тха болх. Хьаяь кийча продукци чуйотта банкаш ца хилча, консервщиккий болх саца безаш хул. Цудухьа шера керте хадданза болх бе безаш я тха коллектив.

Дерригача производственни хьокхамий цхьайтта бетта план тIеххоачашъяьй цу цеха болхлоша. Карара шу доладелча денз 250 совгIа йолча вагонаш тIара банкаш Iояьха, уж йоассаьй цар. Шоаш тIера Iояьха банкаш шоай тракторашта тIа а йотташ, цеха коа хьаена дIаоттаю уж. Укх шера цехе хьакхаьча банкаш 7 миллиони 765 эзари я.

Тха производственни хьокхамаш дуккха дикагIа хила тарлора цхьадола кхоачамбоацараши халонаши тха балха тIа ца нийслоре, яхаш дувц цеха болхлоша. Банкаш арахецащ завод я г. Орджоникидзе. Цигара машиннаькъа станце СаьмуIашка хьаяхь уж вагонашца. Уж хьакхахьа кхоачамболлаш вагонаш йоацаш каст-каста моттигаш нийслу. Цу даькъе дукха лийткъаб тха кулгалхой, цхьабакъда, ер мадий аьнна, цунах хьахулаш хIама дац. Укх тIеххьарча массехк шера хадданза дувцаш да СаьмуIашкарча машиннаькъа станцера перевалочни база майда, цунна тIадолха наькъаш чIоагIа деха да, яхаш. Гонга гIолла боагIаш хотта ба перевалочни база коа, иштта доккхий ораш, кIоагаш доахк укхаза. ДогIа деча доккхий Iамарч увтт цига коа, низткъа мара Iа-хьа йохалац трактор а, Банкаш тIайола прицеп тIехьатесса йола трактор укхаза яллийса, кхыча тракторaца из хьаякхха езаш моттигаш кIезига нийслац укхаза. Иштта беча балхо зе мара пайда бац. Балха ха дукха зехьа йоаю, банкаш йохаеш моттигаш нийслу. Долче, жагIа а билла тоадац ков, наькъаш, е цул бала болаш саг а вац укхаза. Из кхоачамбоацар сихха дIадаккхарга сатувсаш ба цигара хIара дийнахьа тара хьакхухьаш бараш.

Иштта перевалочни базе эттача хьала раьза яц таран йола инженер Магомадова Айзан. Цувах банкха бехк а бац. Из ший махулла банкаш лораеш, уж йохаргйоаца оагIув лохаш я. Цхьабакъда, цигара майда, наькъаш сов чIоагIа деха хилар бахьан долаш ехача банкай бIарчча гувнаш латт коа. Из кхоачамбоацар дIадаккха низ кхоачаргбар цигара банкаш дIакхухьача Ассински Самашкински консервни заводий кулгалхой, цар шоайла барт а баь, деха перевалочни база кови цигара наькъаши тоадоре.

Лакхе белгалдаьха кхоачамбоацараш цIендаь дIа а даьха, шоай болх боагIача боарамагIа дIабахарга сатувсаш ба тарни цехе хьинаре къахьегаш бола болхлой. Уж укхаза кIезига а бац. Царех ба Витаева Шумист, Акуева Жовхан, Итиева Зара, Джабраилова Зарган, иштта кхыбараш а. Шоай бехкагIа а доацаш, балха тIа мел дукха халонаш нийслойя а, цхьаккха смена дIаяхийтац цар шоай нормаш 150—120 процент кхоачаш ца еш. Уж берригаш а шоай балхах дог лазаш, къахьегаме керда котадонаш яхара тIагIертта къовсам лоаттабеш а ба.

В. КУРБАНОВ.

КИТАЙ. Харбин яха горд.

СУРТА ТIА: Харбиз укх вайна гуш долча города цхьан даькъах эрсий город оал. 20—30-ча шерашка укхаза гIирсаш хьалдаьд эрсий эмигранташен КВЖД яха машиннаькъ буллаш дакъалоацаш хиннача нахех.

С. КОЗЛОВА сурт. (ТАСС).

ВАХАР ХЕСТАДЕШ

Йоазонхочун Хамхоев Ахьмада 80 шу дузаш

Укх шера Нохч-ГIалгIайчен литературни общественносто белгалдоаккхаш да вовзаш вола поэт, иллиаларxо, РСФСР заслуженни артиста сийлен цIи лелаеш вола Хамхоев Элмарзий Ахьмад ваь дезткъа шу дизар. Къаман литература, цун культура хадданза дегIайоалаяра ший къахьегама никъ дIаболабелча денз дуккхача шерашка кIаьд а ца луш болх беш хьабоагIарех цаI ва Хамхоев Ахьмад.

ГIалгIай литературе эггара хьалхара произведенеш хьахинна мара яцар, цо поэтически кхолламе эггара хьалхара гIа боаккхача хана. Бакъда, цун хьалхарча произведенешцара денз боккхача безамца тIанийцар литература дезараша цун стихотворенеш, иллеш. Из ишта хилара эггара хьалхара бахьан дар Хамхоева поэтически кхоллам вахарца айхха бувзам болаш хилар. Поэта говзача, дегашка дужача дешашца белгалдоаккхаш хиннар дар къонача советски Iаьдало лоаманхочун вахаре дена хувцамаш, къахьегама сагага кхаьча духовни паргIато. Вахарцарча цар бувзамо езайоийтар поэта лирически произведенеш, иллеш эзараш болча дешараштa, ладувгIараштa. МоллагIа Хамхоева произведени е илли хьанийцача гуш дар, вахарца хадаш боаца бувзам болаш уж хилар. Поэта дика довзар ший халкъа а, еррига общества а вахарца хинна даьнна а хулаш дола а хувцамаш, ца довза йиш а яцар, Хамхоев Ахьмад ше вар цар теш хинна ца Iеш, доакъашхо а. Цунна дика дагадоагIар ший халкъа вахаре къонача Советий Iаьдало культурни революци елга дIадоладаь а дIадихьа а шераш, лоаманхой шерра экономически политически вахара юкъеозаш хинна хилар, кердачоа, сийрдачоа уж тIаккхувш хилар, шоай кхоаненга тешарца, догдахарца хьежаш хилар. Вай лакхе ма аллара, Хамхоев Ахьмада поэтически кхоллама керттера белгало лархIа езаш я язъяра форма а, идейни чулоацам а лакха хиларал сонгIа, цун хIара произведени къахьегама сага вахара сурт оттадеш, цунца бувзам болаш хилар. Цун творчествацa къаьгга гуш да граждански тIема кхерамерча шерашка лоаманхоша деникинцашта д... хьала лира къовсам лоаттабаь хилар, мехка экономика юхаметтаоттаеш хиннача халача шерашка лоаманхоша юрта боахаме, промышленносте, Iилманца, культурацa хьинаре къахьийга хилар, фашисташта духьаларча тIема шерашка лоаманхой фронте а тыле а шоай низ ца кхобеш моастагIчунна духьала лаьтта хилар. Из деррига бакъду кхыметтел ший произведенешта поэта техкаш хиннача цIераша а. Ишта я Хамхоев Ахьмада «Ленинах дола илли», «Ираз дола мохк», «Нурадилов Ханпашах дола илли», «Лорса Лида», «Безама илли», «ГIатта, адам, машара», «Нана, сагот ма де», «Сатийна латт лоамаш» яха а, кхы дуккха йола а стихотворенеш, иллеш. Хала да уж а кхыйола а поэта произведенеш ца йовзаш, ца езаш вола дешархо ерригача Нохч-ГIалгIайченера лаха. Уж ишта езаш дерригача адамаша тIаэцара бахьан да Хамхоев Ахьмада стихотворенеш, иллеш вахара, къахьегама сага эггара гаргарчоа хетадаь хилар, шоай чулоацамца, идейни кIоаргалца лакхара говзал йолаш хилар.

Цхьаккха шеко а йоацаш ала мегаргда Хамхоев Ахьмада кхоллам творчества къаман поэзеца лоархIам боллаш йоккха моттиг дIалоацаш ба, аьнна. Итташ дола цун поэтически книжкаш шерра довзаш да Нохч-ГIалгIайче а, цул гаьнна арахьа а. Вай укхаза дувцарех да поэта «Сийрда гаьне», «Хамхе», «Ираза хьаст», «Седкъий лаихале», «Лоаман илли» яха а шитта кхыдола а поэта стихотворенейи поэмайи книжкаш, шерра довзаш дола халкъа юкъара а хинна дIадаха цун дуккха а иллеш. Укхаза белгалдаккханза далац поэта Хамхоева поэтически книжкаш Нохч-ГIалгIайче арахийца ца Iеш, Московски издательствашка, кхыча республикай а областий а издательствашка арахийца хилар, царна эрсий меттала а, Союзерча дуккхача къамий метташка а таржам даь хилар.

Поэта Хамхоев Ахьмада произведеней керттера белгало лархIа езаш я къахьегама сага уйлаш йовзаш язъяь хилар, цунга хьежжа цар вахарцара бувзам чIоагIа хилар. Из бакъдара укхаза йоалайнча кхоачам ба 1983-ча шера «Хамхе», аьнна, цIи а йолаш арадаьннача книжкана юкъеяха «Хоастам бу аз» яха цун стихотворени:

Хоастам бу аз сай Даьхенна,
Наьна кара из бер санна,
ГIоза се хьалкхеваьндаь.
Ца эшийташ, ца вожийташ,
ШоллагIа нана сайна хинна
Иразах цо кхеваьндаь.
Хоастам бу аз сай Даьхенна,
ТIомарах диза боча бIар мо
Беркате из йоландаь.
Раьза ва со мутIахь хинна,
Кхийтта боагIа дошо малх мо
Лир доагаш из йоландаь.
Хоастам бу аз сай Даьхенна,
ГIоза дошо тахане йолаш
Зиза теха латтандаь.
Хьинар дола тIехье кхиийна,
Дукха, дукха карагIдоалаш
Кхоаненга се водандаь.

Цхьаннена къайле йолаш дац, хIара сага хиннар, долаш дар, хургдар Даьхенца дувзаденна хилар, цун деррига кхоллам цхьаккха хоадам боацаш Даьхен кхолламца цхьана хьахинна а бувзабенна а хилар. Оалаш ма хиллара, хIара сага кхуврчагара дIайолалуш я цун Даьхе, цудухьа да саго ший кхоллам Даьхен кхолламца бувзаш хилар а. Из кхета а деш язъяь я вай укхаза йоалаяь Хамхоев Ахьмада стихотворени, цунах латташ да цун маьхала хилар а.

Литература моллагIча произведене маьхала хилар, из ешачарна езалуш хилар цун язъяра говзалах лаьтта ца Iеш хилар шеко яц, укхаза керттердар да из сага дега гарга хилар, цунца цо саг тешавеш хилар. Цудухьа майрра ала мегаргда, моллагIа яле а, Хамхоева кхолламцара произведени сага вахарцара оагIонаш чулоацаш хилар. Сага хьинар, цун гIулакхаш, вахарца хинна а хулаш дола а хувцамаш, хIара советски саг адамашта юкъерча доттагIленга дIагIерташ хилар, безама лирика — из деррига корогда дешаш бараштa цун поэтически произведенешца.

Хало тIаоттарах, аттача хиларах цIаккха поэтически творчествана юстара хиннавац Хамхоев Ахьмад ше литературе къахьега дIаволавеннача хана денз. Ховш да 1944-ча шера Сталински режимо мехках а баьха нохчийи гIалгIайи Iобахьийтачул тIехьагIа къаман творчески болхлой цхьаккха тайпа произведенеш хьакхолла, е культурни фронте къахьега бокъо а йоацаш Берия органаша вахара юстара тетта хилар. Бакъда, укхаза а ший поэтически творчествана юстара валанзар Хамхоев. Ше керда хьакхоллаш долча иллешца цо белхабора цхьаккха бахьан а доацаш ший къаманна тIаэтта бала, лоаманхой цо тешабора тIехье йоацаш тIалатта сагото юсарг ца хиларах. КъайлагIа мара цу тайпара произведенеш еша е ювца йиш хиннаеца а, эзараш болча лоаманхошта цар тешам телар тIалатта зулам гайна е ганза хадаргхиларах.

Нохчашта а гIалгIашта а тIаэттача эггара лирагIча хана, 1946 шера Хамхоев Ахьмада таро хилар вовзаш волча нохчий яздархочунца Хамидов Iабдуллаца цхьана Киргизе столице Фрунзе лоаманхой иллей а халхарий а ансамбль вIашагIйолла. Ансамбла болх беш яьккхар дукха ха еце а, из коллектив шоаш бахача кхачарах доккха цIей лоархIар спецпереселенцаш баь бахача юрташкара дIа-хьа баха бокъо а йоацаш хиннача нтташ эзараш болча нохчаша, гIалгIаша. Укхаза царна хозар ворххIе даьй ханагара денз хьадоагIаш дола шоай даьй иллеш, гора халхараш. Дукха дIаьхдаланзар ансамбла яхилга, КГБ органаша дIакъайлар из цхьан шера мара болх ца байташ. Цу ансамбле ше дакъа лаьца ха эггара лоархIамерча ханах хет шийна яхаш хIанз а белгалдоах Хамхоев Ахьмада. Эггара халагIча, эггара даькъазагIча хана ший мехкахошта дегашка дувшаш долча иллешца ше салоIам беш хиннадаь да цунна из ишта хеташ хилар.

Хамхоев Ахьмада хIара поэтически произведени белгала я вахарца ювзаенна хиларца, адамий дегашта гIозал луш хиларца. Цу поэтически произведенешца белгал ца доаккхаш вахарцара цхьаккха башха гIулакх дац аьнна хеталу цун стихотворенеш, иллеш дешаш хилча. Цудухьа цхьаккха шеко яц цар ешаш болчар дегашта гIозал луш хиларах. Из бакъду йовзаш йолча цун «Дека морзаш», «ДоттагIал», «Беркате лаьтта», «Дега ираз», «Дог къалуш дац», «Баркал ях аз шоана, кхалнах» яхача а кхы дуккхача а стихотворенеша. Масала, дувцаш дар бакъдара хьазцаргъя вай лакхе белгалъяьккха «ДоттагIал» яха стихотворени. Укхаза хоадам боллаш поэта белгалдоаккхаш да доттагIало адамаш гаргакхувлаш хилар, цунца хIара сага тIалатта дукъ лаьгIлуш хилар, сихагIа хIара сага хьашташ кхоачашдарга кхоачавеш хиннар. Цудухьа «Вахар санна деза хеташ, йиций бIарг мо хоза лерхIаш леладелаш доттагIал» яхаш кхайкарал ду поэта.

Цхьаккха къайле йолаш дац бIаьшерашка вайнаьха вахарца хьахинна а, царна юкъе хадданза дахаш дола а гIулакхаш, эзделаш доккха социальни маIан долаш хинна хилар а, хIанз долаш долга а. Вай дувцараш да вокхагIчун сий делга, хьаша тIаэцалга, кхалсага сий делга санна дола а, кхыдола а гIулакхаш. Ховш да лоаманхошта юкъе кхалсага сий делга массаза а лакхара гIулакх лоархIаш хиналга. Тахан а вай вахарца дахаш да, денгара денга чIоагIлуш хьадоагIаш да из Iаьдал. Кхалсаго лоархIам болаш йоккха моттиг дIалоац хIара сага социальни а, духовни а вахарца. Оалаш ма хиллара, цIен кхуврч хадданза бIайха лоаттабер, вай тIаккхувш йола тIехье кхеер а кхетаер а кхалнах ба, хIара вахаре лаьца ца Iеш, кхалсаго эггара башхагIйола моттиг дIалоац вай еррига общества вахаре а. Цудухьа тамаш елга долаш дац Хамхоев Ахьмада ший дикагIчарех цхьайола стихаш кхалнаха хетаяь хилар.

ЛоархIаме лер я Хамхоев Ахьмада гIалгIай поэзи дегIайоалаеча ютар, итташ шераш да цо литературе болх бу. Алга дац цун поэтически произведенеш цхьацца кхоачамбоацараш доацаш я, аьнна, бакъда, керттерча даькъе цун стихотворенеш дешачарна эстетически салоIам беш я, саг духовни дегIавоалавара доккха маIан долаш я. Вай лакхе белгал ма даккхара, цар керттера белгало я вахарца айхха бувзам болаш уж хилар, дешачун дагара цIенагIйола, сийрдагIйола уйлаш цар гIеттаеш хилар.

Карарча шера Хамхоев Элмарзий Ахьмад вича денз дезткъа шу дизар белгалдоакх республика литературни общественносто. Цун поэтически творчество — гIалгIай художественни литература дегIадоаладеча баьккха лоархIаме гIа ба. Дешараштa йовзаш а езаш а я цун стихотворенеш, иллеш. Цудухьа вай майрра ала йиш я, дешарий дегашта гарга хургйола керда стихаш а иллеш а Хамхоев Ахьмада кхолларгхиларах воаш шек ца хилар.

Дала из аьттув боаккхалба цун!

Ахьмад ВЕДЗИЖЕВ.

ЭКАЖКЪОНГИЙ-ЮРТАРА МАЬЖДИГ

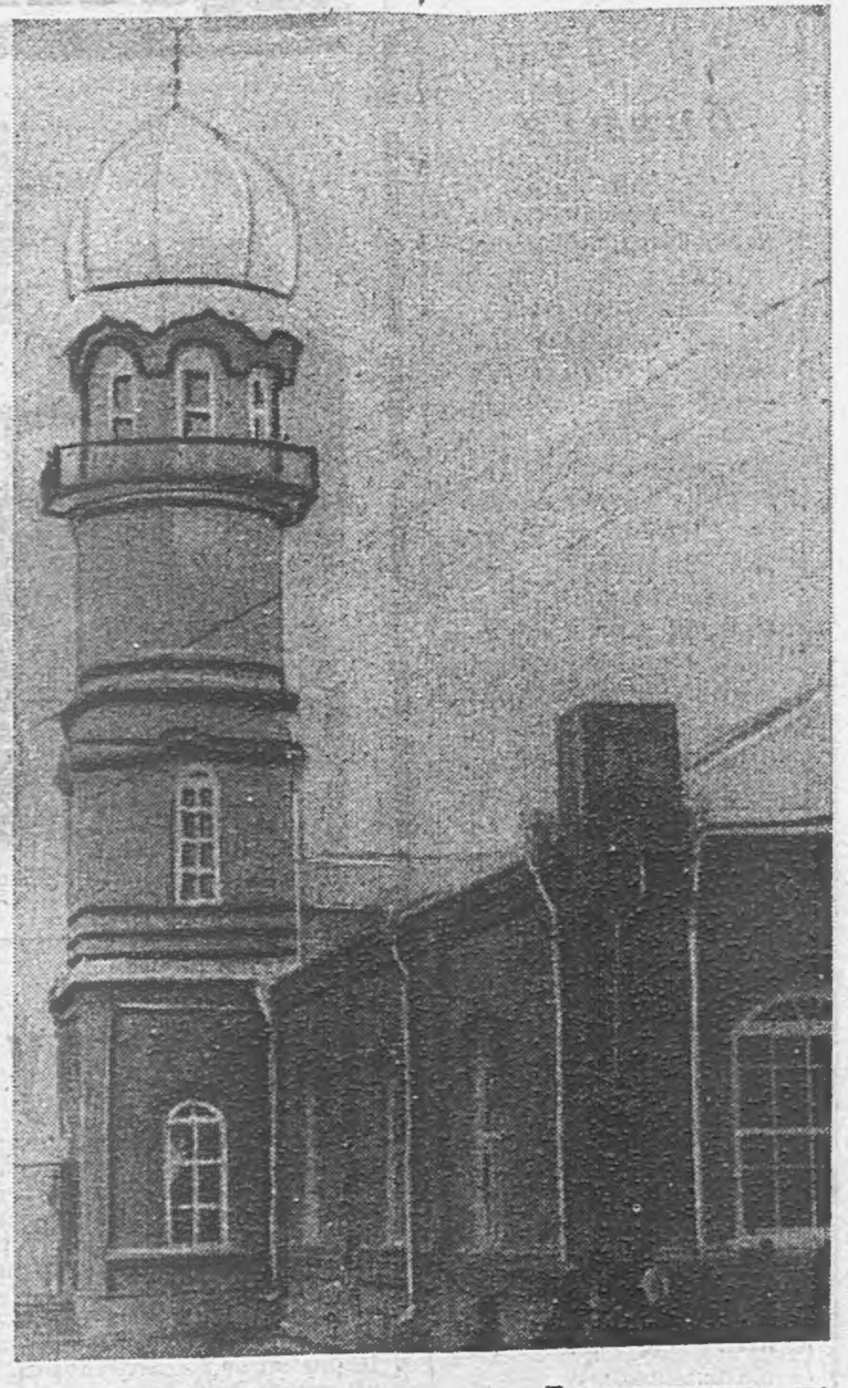

Цу метте даьгIад хьалха цу юрта хинна къаьна маьждиг а. Дицлургдоацача историе оагIон юкъеехьай цун цIи.

Дицлургдац Экажкъонгий-Юрта бахача наха 1990 шера декабра ялхлагIа ди. Юрта керда хьалдаь маьждиг хьадийлла ди да из. Из хьалдеча хана оаха ло аьца яз-м даьдар цох. ХIаьта а ер репортаж дIайолалехь газет дешараштa цIаьхха а дагадохийтача бакъахьа хет тхона ший хозалца, ший сийленца еррига юрта сибат эрга а даьккха дIаэттача цу гIишлон истори.

Граждански тIом болча хана бокъонца йола вIов хиннай цох. Деникинцаша юрт йоага а яь дала оарц доацача ханна цу маьждига чура етта йолаеннача топаша шекваьккха хиннав моастагI. Деникински йоккхийча топашта дохаденнадац из. Еррига юрт яьгача а турпал мо латташ хиннад. Цу шерашка моастагIчоа духьале ярах ВЦИК-о цу юрта еннача Сийлен грамотах дакъа доалл вай дувцача цу къаьнача маьждига а.

ТIема-м духьала эттадар из, бакъда, сталинско-бериевски гIозарах долча оакхараштa духьале е низ хиланзар. Вай СибарегIа дихьачул тIехьагIа дохадаь, хоарцадаь дIадаьккха хиннад из, цох хьаьнна хIамаш хьакхий фермашта, культучрежденешта дIа а ухийташ.

ХIаьта а нийсхо гайна-ганза котъяла езаш я. Из ха гаргаэзар перестройка. Массе динех мел болча наха санна паргIато елар цо бусалба наха а.

ХIанз лоацца дувцаргда вай из ди деездарах. Iурре а хьалйизар маьждига хьалхашкара йоккха майда. Тхьамадий моттигаш дIалоац бокккхийча наха: хьажоша, моллаша. Болалу чехкача зикара го. Хоза сурт да. Белабенна, безаме, шоайла тIера ба нах. Селла дукха адам гулденнача моттигашка массанахьа а хилац цу тайпара сатем, порядок, дисциплина. Назмий оазаша, бокккхийчар деча хьехамаша дIалийцай наьха уйлаш. Шоайла дIа-хьа ловцаш доах, даькъала дувц маьждиг юхадийдинна ди.

IIаьха аргIа латт сома тетрадь хьалхашка а уллаш, вагIача маьждига правлене председатела заместитела Сапралиев Салмана юхе. Ши-ший таронга хьежжа сагIийна ахчаш теларий цIерашта дIаязъеш вагIа из.

Яьсса яц хьужаре а. Комсех, кхыйолча продуктех дIа-хьа дахьийта сагIан даккъаш деш боахк цу чу кхалнах. Царна новкъостал деш, дIа-хьа удаш ба шоашта уж «порученеш» телларах гIадбаха дукха кIаьнкаш, йиIигаш.

Еррига юрт укхаза я. КIай муш а теха эгIар а магIар а дIакъовла бийзар никъ, машинаш кхычахьа гIолла ухаргйола моттиг белгал а яь.

Райсовета председатель А.-Х. Х. Аушев ЦIей дездеча хьалхе хьа а вена, бокхийча нахаца къамаьл а даь, деза ди даькъал а дийца дIавахар.

Цу ханна хьакхаьчар Грознера телевизионщикаш. Царна юкъе вайзар тхона вай республика искусствай заслуженни деятель, ленински комсомола преме лауреат Льянов Ратмир. Саудовски Аравера денача заказах фильм къйдеш ва из. Таханара цIей а цу юкъе гIоргда.

Юрта ара болча Ачмаза-боарзани маьждиган юкъе дикка юкъ я. Бакъда, сагIа цига дергдолгах хоам бича йоасъелар майда. Гаьна яле а беррига гIаш цигахьа хьалболабелар. Лакхача хозача цу «бисаьна боарза» тIа дукха доахан а жа а доадир сагIийна, цахаддаш деш зикар а долаш.

Цу дерригача ший тайпарча сурта бIарг тIера ца боаккхаш латта цхьа эрсе зийра оаха (цун юхьо хьахьокхар цу къамах из волга). Хьоашал тессар оаха цунца Из хиннавар Казахстанера вена Келлеровски районерча цхьан колхозе болх беш вола Курковский Иван Игнатьевич.

— Цецваьнна хургва хьо? — хетт оаха цунга.

— Сона хьалхара гуш дац ер сурт, — йоах цо. — ЗIамига волаш денз шоана юкъе хьалкхийна ва со. Хьахозача назма оазо а деча зикаро а дог чIехкаду са, уж ханаш дага а еха. Бицлац сона сайца хьалкхийна денал дола гIалгIай кIантий. Царех цхьабараш-и аз сай вежарий а лоархI.

Кхы а дукха ба укхаза-м гIалгIашца вошал леладеш бола гаьнна арахьара хьатIанха кхыча къамий нах.

Ламаза ха хьатIаоттача ханна юха хьалъюз маьждига хьалхашкара майда. Гаьна юрта дIахоз имама Измайлов Iаддал-Хьамида цIей дIадоладара хетадаь деш дола къамаьл а гIалгIай меттел дашха а доашхаш КъорIа тIара цо деша Дала хьехама дешаш а.

Шоайла йола вас дIаяккхар, вай имане, барте хилар, исторически ханашка денз хинна кхыча къамашцара мерза Iи ца йоаяр дехаш къамаьлаш дир хьажо Пошев Ахьмада, кхыболча Iалама наха а.

Иштта хоза дIадихьар юртхоша, шоай маьждиг юхадийнденна деза ди.

М. ЗАНГИЕВ,
М. МУТАЛИЕВ.

БАЗАРХОЙ

Города центральни рынок. Сайре. Зизаш дохкаш йола оагIув. ДIа-хьа мел хьежача кийчбенна кхалнах. Уж сакъерда баьхкача санна, загтIе белаш ба. Дехьара а сехьара а хьахоза бегаш. ГIаьленах кIур а тоссаш, уллув гIолла дIа-хьа ухаш лел милиционер. Иштта да укх тIеххьарча хана гуш дола сурт...

ЦIаьхха цар сатем боабеш хьахоз цIогIарч. Фуд хиннар? Энкхийте дIавода милиционер. Кхалнах бярса ба хIанз. Хетаргахьа, шоаш боагIабалара, яхаш сатийса маIа нах боабе кийча ба уж. МагIара, базара наIараш йолчахьара, IотIайоагIа цхьа кхалсаг.

— Фуд хиннар? — Тийшаболх баьб. — Мишта?— Ши пачка гIаьленаш дIа а ийца, пхи сом Iоккхесса дIавахав. Даьла моастагI, хьарам хиларг...

Бакъда, цхьабараша говзагIа леладу из гIулакх, цар шоаш цIагIа баггIаше дIайохк цу тайпа дефицитни хIамаш. ХIаьта, малар мала, гIаьле оза безам эттача маIача саго цох кходаь фу дутаргда? Хетаргахьа, ший ханнахьа из кхетадаьдар дукха ха йоацаш Грознерча БХСС болхлоша лаьцача Долински поселка продовольственни тика продовщицас Уцаева Хижана. Дийнахьа хьа а ийдеш, бийсанна пхиппа сом сов а доаккхаш, къаракъах базар ечара гучаьлар. Цунна Грозненски нарсудо 1000 сом гIод техар. Кхы леладерг-дий - хьогI цо цу тайпара гIулакх?

Амма, духхьал гIаьленаш йохкарах хайра хIама совдаргдац, аьнна, хийттача 36 шу даьннача Зубайраева Зурас, Радужное яхача юрта яхаш я из, къаракъ а юхадохка лаьрхIар. Бакъда, Зура дуккхача берий нана хиларах цун дош товарищески суде мара ца дувцаш дитар. Фу Iомадерг-хьогI цуица кхийнача бераша?

Цхьабараш пенсе бахачул тIехьагIа геттара михьарбаьле хьоевз. Царех я 1928 шера яь, Горячеисточненски станице Выездная улица 12-ча цIагIа яхаш йола Умаева Манжа. Ше базар тIа латтащ наха бIаргайча товргьяц, аьнна хетаденнача цо ца йохкаш йиса гучаяьннараш 84 пачка «Астра» яха гIаьленаш я. Бакъда, йоккхача саго ший юртахощцарча безама царех хIара пачках 2 сом мара даьккхадац. ДукхагIа деха а йиш ма ярий цун...

Къаьна яле а, бехктокхаме ца озаш йитанзар из. Цунна духьала уголовни дош дIадоладаьд.

Йоккхача саго дарегIа йола гIаьленаш ехкаяле а. Пригородное юрта Школьная улица 26 цIагIа яхача 27 шу даьннача Шемильханова Амината езагIа яраш йохка лаьрхIар. ХIаьта «Астра» цхьан пачка тIера 1 соми 75 кепиг мара сов ца доале а 70 кепиг Iаьдал мах болча «Космос» пачка тIера, из базархоша оттабаьча маьхах дIаехкача, совдоалар 4 соми 30 кепиги ма дий. ХIаьта БХСС болхлоша из хьалаьцача хана цун цIагIара гучаьннача 220 пачках доагIар? Цу гIулакха тIеххьара дош ала дезаш я халкъа суд, Амината дош дувцаш да.

Малар е гIаьленаш? Цу тайпа хаттар эттадале тамаш я 1931 шера яьча Петропавловски станице лакхе йийца Аминат мо Школьни улицагIа 63 цIагIа яхача Розакова Нина Николаевна хьалхашка. Цо къаракъ дохка лаьрхIар. Милице болхлоша из лаьцача хана, цун цIагIа «Пшеничная», «Русская» яхача къаракъа 11 шуша корайир. Уж цо дIаехкача хулаш хинна пайда 15 тум бар...

Цу тайпара да «Атагински» совхоза техничкай, Йоккхача АтагIа Кирова цIерагIча улица 15 цIагIа яхаш йолча Магадаева Кокай 1000 сом гIод такха дийза гIулакх а.

Города центральни рынке, машинаькъа вокзале, «Южный» яхача автовокзале, нах гуллуча кхыча моттигашка дехьара а сехьара а хьахоз тхьовра хьалха циганаш «Хьайна карт тассийтал сога», оалаш хиннача бесса: «ГIаьленаш, хьанна еза гIаьленаш», «Космос», ростовски «Космос», «Астра», Кишиневски «Астра», яха дешаш. Нагтахьа мара саг тIехвалац уж ца эшаш. ХIаьта кхалнах, шоашта тIатохкача йовлакхашта кIал, тIормигашка, кисашка, бе йоахкаш гIаьле пачкаш а йолаш базараш еш ба.

Се царна уллув массаза нийслу аз уйла ераш цар цIагIара маIа нах ба. Мишта багIа-хьогI уж шоай кхалнах яштта кIезигача гIулакха тIехьа а баьха? Эхь хетац-хьогI царна иштта эсалча наькъаца царга ахча даккхийта? Уж ара лелаш, цар цIагIа, берашка хьожар шоашта дIатIаэц-хьогI цар? Бакъда, кхалнах-м шек боацаш лелаш ба. Дай хана денз маларцеи гIаьленаш увзарцеи къовсам лоаттабаь вайнаьха кхалнах...

Л. ЧАПАНОВА.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

13 ДЕКАБРЬ,

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 4-гIеи 5-гIеи сереш.
11.25 — Берий сахьат (английски метта урок а луш).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех йола дунен чемпионат.
16.30 — ТСН.
16.45 — Мультфильм.
16.55 — Музыкальни кIовхьараш. Л. Бетховен. № 3 йола симфони «Героическая».
17.45 — «...16 шу даланза а бокхагIа а бараш».
18.30 — Ха.
19.00 — Деловой курьер.
19.25 — «Шантаж» яха художественни фильм. 5-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — МВД сводкаех.
21.55 — «Александр Вертинский: со цIаьенав...»
23.25 — Дуненга хьежаш я камера.
00.25 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Размышление». Документальный фильм.
8.35, 9.35 — Природоведение. 4 класс.
9.05 — Испански мотт. 1-ча шера Iомабераштa.
10.05 — Испански мотт. 2-ча шера Iомабераштa.
10.35, 11.35 — Литература. 10 класс.
11.05 — «Бурда модена дувц...»
12.05 — В. Третьяковга хьалхле а йолаш дIалохк СССР Пачхьалкхен камерни оркестро
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIан йоацача съезде.
12.25 — Илли доах халкъа илле хоро. Минскера передача.
12.50 — Ритмически гимнастика.
13.20 — ШозлагIа хьахьокхача телефильма сеанс. «Дачни историеш». 7-гIа сери — «КарагIдаьннарий выставка».
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIан йоацача съезде.
17.25 — Передачай программа.
17.30 — Хиланза йола репортаж. Бувзама проблемашка юханхачар.
18.00 — Мультфильм.
18.10 — ИПП.
18.45 — Экажкъонгий - юрта маьждиг хьаделлаш сагIа деча (гIалгIай меттала).
20.15 — «Америкера письмо», 2-гIа передача.
21.05 — Выступлени ю «Русичи» яхача фольклорни ансамбла. Вильнюсера передача.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.10 — «Тхо да уж, ва даьла...» Художественни фильм (Премьера).

14 ДЕКАБРЬ,

ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.30 — «Шантаж» яха художественни фильм. 5-гIа сери.
10.00 — «...16 шу даланза а бокхагIа бараш».
10.45 — «Аисталг Кич». Мультфильм.
10.55 — «Александр Вертинский: со цIаьенав...»
12.30 — Ха.
13.00 — Коллаж.
16.30 — ТСН.
16.45 — «Образ». Лакхерча классашкарча дешархошта лаьрхIа литературни передача.
18.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
18.30 — Политически диалогаш. «БIаьшере».
19.30 — «Ну, погоди!». Мультфильм. 4, 5, 6 выпускаш.
20.00 — «ВИД» — хьахьокх: «Программа — 500», «Капиталшоу «Тамашний аре».
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — СССР правительстве.
21.55 — «Из хиннад, хиннад...»
22.20 — «ВИД» — хьахьокх: «Взгляд», «Веди», «ТВУ», «Эльдорадо». Перерыве (23.50) — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «ТIехьален хьакъехьара къовсам». Документальни фильм.
8.45, 9.40 — Литература. 5 класс.
9.10 — Английски мотт. 1-ча шера Iомабераштa.
10.05 — Английски мотт. 2-ча шера Iомабераштa.
10.35, 11.35 — Литература. 6 класс.
11.00 — Остожение вIашагIкхетар.
12.05 — Ялта-91.
12.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIан йоацача съезде.
12.25 — Мультфильм.
12.40 — ДIалохк Э. Анджапаридзе.
13.10 — ШозлагIа хьахьокхача телефильма сеанс. «Дошо тIаьск».
14.15 — РСФСР халкъа депутатий аргIан йоацача съезде.
17.45 — Передачай программа.
17.50 — Экологически дневник.
18.15 — Музыкальни открытка.
18.20 — ХIара письмо терхалде.
18.50 — Реклама.
18.55 — Информационно-публицистически программа.
19.30 — «Малав аьрда ког лувзар». Телефильм.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Массанена йола спорт.
20.30 — РСФСР городий телестудеш. «Аукцион» (Хабаровск).
20.55 — «Iайха де хьайна гIо». Саморегулице методика. Х. М. Алиев.
21.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.
22.10 — «ХIанз дIабахийта». Художественни фильм. 1-гIеи 2-гIеи сереш.

РАДИО

13 ДЕКАБРЬ,

ЕРА

5.00—7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. ДIоагIа къамаьл. (Эрсий меттала).
7.40 — Хоамаш. (Эрсий меттала).
7.50 — Музыка. Хаоттам. (Эрсий меттала).
8.00—8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа. (Эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа. (ГIалгIай меттала).
8.20 — «Нохч-ГIалгIайче оаз» яхача республикански газетий обзор.
8.25 — «Сердало» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — Халкъа иллеш (гIалгIай меттала).
9.00—11.15 — Москва.
11.15 — Халкъа этиках дола къамаьл. (Нохчий меттала).
11.30 — Рынок: маIан мишттад цун? (Нохчий меттала).
11.45 — Мебелий дефицити, ийцархоша сатувсари. (Эрсий меттала).
12.00—17.15 — Москва.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам. (Эрсий меттала).
17.16 — Моттигера радиос къамаьл ду. Шелковский районера передача.
18.31 — «Шоана, юртара болхлой». Концерт. (ГIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш. (Эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш. (Нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш. (ГIалгIай меттала).
18.30 — Халкъа иллей концерт. (Нохчий меттала).
19.00 — 01.00 — Москва.

14 ДЕКАБРЬ,

ПIАЬРАСКА

5.00—7.30 — Москва.
7.30 — Муамаш. «Юртара Iуйренаш». (Эрсий меттала).
7.45 — Перестройка публицистий бIаргашца. (ГIалгIай меттала).
8.00—8.15 — Москва.
8.15 — Передачай программа. (Эрсий меттала).
8.18 — Передачай программа (Нохчий меттала).
8.20 — «Нохч-ГIалгIайчен оаз» «Даймохк» яхача республикански газетий обзор.
8.30 — «Юртара вахар». (Нохчий меттала).
8.45 — Динала — предприятий кизга. (ГIалгIай меттала).
9.00 — 11.15 — Москва.
11.15 — Передовой коллектива портрет. (Нохчий меттала).
12.00—17.15 — Москва.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам. (Эрсий меттала).
17.16 — Нравственноста уйлаца. (ГIалгIай меттала).
17.31 — «ЦIий сегаш». (ГIалгIай меттала).
17.46 — Музыка. (ГIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш. (Эрсий меттала).
18.10 — Керда хоамаш. (Нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш. (ГIалгIай меттала).
18.30 — Музыка. (Эрсий меттала).
18.40 — Нахи шераши. (Нохчий меттала).
19.00—01.00 — Москва.

Хоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 3—8 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 1—6, Грозне 3—5 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 0 —5, дийнахьа +1 +6 градус йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

«СВЕТ» Газета Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской Республики

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92.

Заказ № 3412.